

Juridiska institutionen
Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet

Juristprogrammet
Examensarbete, 30 hp

INGEN LAG – STRAFF?

Straffansvar och befogenheter för svensk militär personal i
internationella insatser ur ett rättstillämparperspektiv

20 december 2012

Handledare: Anna Wallerman
Författare: Gustav Sandberg

ABSTRACT

The thesis deals with a gap in the Swedish legislation concerning the criminal responsibility under which military personnel act in international peace operations. According to international treaties called Status of Forces Agreements, military personnel operating abroad within the territory of other states are exempted from the criminal law of the host states. In return, their home states apply its national criminal law upon the personnel instead. Thus, Swedish criminal law is applied in relation to actions taken by Swedish military forces in international operations.

As a point of departure, certain actions such as murder, assault and detention of individuals impose criminal responsibility under national law. For agents of state to be able to perform their duties, which may include a certain amount of violence or other actions labeled as criminal, special legislation is enacted which exempts them from the otherwise generally applicable criminal act ("brottsbalken" in Swedish). This goes for e.g. the Swedish police, whose actions are regulated through the police act ("polislagen"). Regarding Swedish military personnel, on the other hand, no such legislation exists. The foundation upon which the authority to take action without invoking criminal responsibility rests is a loose one, and consists merely of statements in preparatory works and vague expressions in rulings by the Swedish supreme court. This poses a problem, in the sense that it is unclear under what authority, if any, the Swedish armed forces participate in international operations.

I have chosen to adress this problem, not from the perspective of the legislator, but rather from that of an instance which merely applies the law. Consequently, I find from the perspective of a prosecutor that in a given case, and under certain circumstances, the lack of legislation combined with the duty to prosecute lead to the situation where an employee in the Swedish armed forces will be charged with criminal responsibility when he or she has merely followed orders and, furthermore, acted in accordance with international law. The only way to guarantee that such a situation will not occur is to enact legislation under which Swedish military personnel can act in international operations. In the final part of the thesis, I adress questions such as why such a legislation do not exist, how it could be formulated and, finally, an estimation of whether or not criminal charges will lead to a conviction.

FÖRORD

Ingenting varar för evigt, och tur är väl det. När jag började på juristprogrammet hösten 2008 var det med den högt ställda förväntningen på mig själv att jag skulle vara kvar i högst ett halvår. Att jag hamnade på juristprogrammet av en slump och att jag egentligen inte visste vad jag gjorde där är något jag har vidgått mer än en gång de senaste fyra åren. Någonstans halvvägs genom utbildningen började detta dock sägas med ett mått av självdistans, och när man såhär vintern 2012 gläntar på dörren ut till verkligheten börjar till och med jag inse att det finns ett liv efter studierna. Och tur är väl det.

En uppsats är ingenting som skriver sig själv. Därför kan det vara på sin plats att tacka ett par inblandade medkonspiratörer som på olika sätt bidragit med synpunkter, korrektur samt allehanda hjälp.

Tack till Anna Wallerman, inte bara för din utomordentliga handledning under denna sista termin utan även för hjälp, stöd och vänskap genom juristprogrammets övriga vedermödor och umbäranden.

Tack till Jens Lindborg för din villighet att engagera dig i intellektuella diskussioner, passionerade samtal om statens väsen och sist men inte minst för att ha varit den som fick mig intresserad av rättsområdet från första början.

Tack till Ina Lunneryd för att du är min allra elakaste, smartaste och förmodligen även roligaste vän.

Tack till Pär, Kristina och Olof – för allt.

Göteborg den 20 december 2012

Gustav Sandberg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Abstract.....	1
Förord.....	2
Innehållsförteckning.....	3
Förkortningar.....	5
1. Inledning	6
1.1 Sammanfattning.....	6
1.2 Syfte och tes.....	7
1.3 Metod och material.....	7
1.4 Avgränsningar.....	10
2. Scenarier.....	11
2.1 Scenario I: Afghanistan.....	12
2.2 Scenario II: Somalia.....	18
3. Analys.....	22
3.1 Internationell rätt	22
3.2 Nationell rätt	23
3.2.1 Tillämplighet.....	23
3.2.1.1 Folkrättsliga begränsningar av den nationella rättens tillämplighet.....	23
3.2.1.2 Den nationella rättens begränsningar.....	24
3.2.2 Vilken typ av handlingar utförs under straffansvar?.....	24
3.2.3 Befogenheter och ansvarsfrihet i väpnad konflikt.....	25
3.2.3.1 Ansvarsfrihet enligt den humanitära rätten	25
3.2.3.2 Anses Sverige vara i väpnad konflikt vid deltagandet i ISAF och EUNAVFOR?	26
3.2.4 Befogenheter utanför väpnad konflikt.....	27
3.2.4.1 Författningsreglerade vålds- och tvångsbefogenheter.....	27
3.2.4.2 Den humanitära rätten utanför väpnad konflikt.....	28
3.2.4.3 Ej författningsreglerade befogenheter.....	28
3.2.5 Ansvarsfrihetsgrunder.....	29
3.2.5.1 Förmans befallning.....	30
3.2.5.2 Nödvärn	30
3.2.5.3 Nöd.....	33
3.2.5.4 Oskrivna ansvarsfrihetsgrunder.....	35
3.3 Åtalsprövning.....	38
3.3.1 Åklagarens åtalsplikt.....	38
3.3.2 Bevisfrågan.....	39
3.3.3 Rättsfrågan.....	40
3.3.4 Beslut.....	41
4. Diskussion.....	43
4.1 Varför saknas det lagstiftning?.....	43
4.1.1 Att inte ge militärer våld- och tvångsbefogenheter för att utföra polisiära uppgifter är ett medvetet val av lagstiftaren.....	43
4.1.2 Behovet av reglering har undervärderats eftersom en lagstiftning inte ger några faktiska befogenheter.....	45
4.1.3 Den extensiva tolkningen av redan existerande ansvarsfrihetsgrunder i internationella insatser innebär ett minskat behov av en allmänt formulerad	

ansvarsfrihetsgrund.....	46
4.2 Hur skulle en lagstiftning kunna se ut?	48
4.3 Kommer de åtalade att fällas till ansvar i domstol?.....	51
4.4 Avslutande reflektioner.....	52
Källförteckning.....	54

FÖRKORTNINGAR

BrB	Brottsbalken (1962:700)
EU	Europeiska Unionen
EUNAVFOR	European Union Naval Force
f.	följande sida
ff.	följande sidor
FN	Förenta Nationerna
HD	Högsta domstolen
ISAF	International Security Assistance Force
jfr.	jämför
kap.	kapitel
mom.	Moment
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
p.	punkt (i betydelsen ”mening”)
OPLAN	operationsplan
PL	Polislag (1984:387)
prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalken(1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
ROE	Rules of engagement (insatsregler)
s.	sida
SOFA	Status of forces agreement
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
st.	stycke
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
uppl.	upplaga

1. INLEDNING

1.1 Sammanfattning

Denna uppsats behandlar en aspekt av den rättsliga problematik som existerar vid internationell fredsfrämjande verksamhet¹ under FN-mandat. Det regelverk som omgärdar militär personals verksamhet under dessa insatser utgörs av två separata, och i stor mån frikopplade, rättsordningar: den internationella rätten och de bidragande staternas nationella rättssystem. Till det internationella, och mer övergripande, regelverket hör det FN-mandat på vilket insatsen oftast baseras, folkrättsliga traktater som exempelvis FN-stadgan, folkrättsligt bindande sedvanerätt och i förekommande fall även den humanitära rätten.

Enligt så kallade SOFA:s som undertecknas mellan värdstaten för insatsen och de truppbidragande staterna fränsäger sig värdstaten rätten att utöva sin nationella jurisdiktion över den utländska militära personal som befinner sig på dess territorium. Detta sker dock i gengäld mot att de olika staterna istället tillämpar sin egen nationella rätt på dessa personer och således behåller det disciplinära ansvaret för sin personal. Innehållet i SOFA:s kan möjligen också anses utgöra sedvanerätt i situationer där det inte finns formellt bindande avtal mellan de stater eller organisationer som deltar i insatsen och värdstaten ifråga. Reglerna kring straffrättslig jurisdiktion finns för svenskt vidkommande reglerad i BrB kap. 2, som bland annat anger olika tillfällen då svensk rätt och svensk domstol tillerkänns extraterritoriell jurisdiktion. Anställda vid Försvarsmakten omfattas enligt § 3 mom. 2, och kan därför dömas i svensk domstol för brott som begås utanför Sveriges gränser.

FN-mandaten medger ofta en rätt att vidta ”alla nödvändiga åtgärder” för att uppnå det mål som insatsen strävar mot. Denna rätt kan i viss mån inskränkas av den humanitära rätten samt tillämpligheten av olika konventioner. En viss handling kan alltså falla utanför eller innanför det internationella mandatet, och således bedömas som tillåten respektive icke tillåten i förhållande till folkrätten.

Den svenska rätten är i de allra flesta fall snävare än den internationella rätten i sin tillåtlighet av våld- och tvångshandlingar som vidtas av Försvarsmaktens personal i internationella insatser. Svensk rätt, som den ser ut idag, innehåller ingen lagstadgad möjlighet för militär personal att utöva våld och tvång i enlighet med det internationella mandatet. Det regelverk som existerar för att förhindra att en svensk soldat som till exempel hamnar i väpnad strid eller motsvarande inte gör sig skyldig till brott enligt BrB kap. 3 är ansvarsfrihetsgrunderna i BrB kap. 24 (främst nödvärn, nöd och förmans befallning) samt, enligt vissa,² de så kallade oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna. Dessa är grunder för ansvarsfrihet som inte finns omnämnda i BrB, men som kan härledas ur andra rättskällor (främst förarbeten och analogivis tillämpningar av praxis). Det nationella regelverk som ställs till buds för att uppnå insatsens mål är således i förhållande till det internationella mandatets ”alla nödvändiga åtgärder” betydligt snävare i sin tillåtlighet.

¹ Någon uttrycklig definition av vad som avses med internationell fredsfrämjande verksamhet finns inte i svensk rätt. Med fredsfrämjande verksamhet brukar dock avses de förfaranden som innefattas i § 1 lagen (199:568) om utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.

² Exempelvis Sandbu.

Denna diskrepans mellan de två systemen innebär att det är möjligt för svensk personal att begå handlingar som är i enlighet med, och påkallat av, det internationella mandatet men som ändå är formellt rättsstridiga och straffbara enligt svensk rätt. I uppsatsen avser jag att exemplifiera detta ur ett rättstillämparperspektiv genom att i rollen som åklagare göra en åtalsprövning i ett fiktivt fall där svenska soldater har utfört tjänsteåtgärder som potentiellt kan utgöra brott. Slutsatsen blir att åklagarens åtalsplikt i kombination med det oklara rättsläget leder till att åtal i vissa fall kan komma ifråga. Den främsta möjligheten att undvika detta ligger i att lagstifta så att militär personal ges befogenheter som ligger i linje med det internationella mandatet, varför jag i det avslutande avsnittet även behandlar frågor som hur en lagstiftning skulle kunna utformas samt varför det inte finns någon sen tidigare. Slutligen konstaterar jag också att åtalet, för det fall det skulle gå hela vägen till HD, förmodligen skulle ogillas, men att själva åtalet i sig, och inte bara en fällande dom i frågan, är tillräckligt för att motivera en lagstiftning.

1.2 Syfte och tes

Mitt syfte är att ur ett rättstillämparperspektiv undersöka den svenska rättens tillämplighet på handlingar som utförs av svensk militär personal i internationella fredsfrämjande insatser. Jag kommer att redogöra för i vilken utsträckning handlingar som begås är straffbara samt vilka befogenhetsregleringar och ansvarsfrihetsgrunder som finns på rättsområdet för att förhindra lagföring. Tesen som jag har valt att arbeta efter, och ämnar pröva, formuleras på följande sätt:

Det svenska rättsläget avseende befogenheter och straffansvar för militär personal i internationella insatser kan i vissa situationer leda till att svensk militär personal åtalas för handlingar de har utfört i tjänsten, trots att dessa står i enlighet med det internationella mandatet och har stöd i de operativa instruktionerna.

Avslutningsvis kommer jag, utifrån de slutsatser som framkommer av analysen och prövningen av tesen, även behandla frågorna varför det inte finns någon lagstiftning, hur lagstiftningen kan utformas samt huruvida eventuellt åtal kan väntas leda till någon fällande dom eller inte.

1.3 Metod och material

En stor del av arbetet är upplagt enligt en konstruerad premiss, nämligen att det finns tillräckliga bevis i konkreta fall för att en situation där svenska soldater ur utlandsstyrkan har utfört våld- eller tvångshandlingar ska kunna prövas av det svenska rättsväsendet enligt bestämmelserna i BrB. För att pröva tesen som jag har beskrivit ovan kommer jag att i rollen som åklagare utreda två olika konstruerade scenarion i form av förundersökningsprotokoll och utreda vad som är gällande rätt ur ett domstolsperspektiv. Detta ger ett underlag för en prövning av huruvida fallen i fråga bör leda till åtal eller inte.

Den första situationen avser två olika potentiella brott, en grov misshandel och ett olaga frihetsberövande, som begås i samband med samma händelse. Bägge dessa handlingar sker inom ramen för ett internationellt mandat (ett så kallat operativt ingripande) under en fredsfrämjande insats. Det tänkta exemplet här är att svensk militär

personal i Afghanistan sårar och frihetsberövar en väpnad motståndare, som är afghansk medborgare, eftersom denne utgör en säkerhetsrisk enligt insatsens definitioner. Principiellt så ligger detta alltså i linje med FN-mandatet. Frågan är om befogenheterna för dessa handlingar finns reglerad i svensk rätt eller om individerna i fråga riskerar straffrättsligt ansvar.

Den andra situationen avser frihetsberövanden som sker i enlighet med folkrätten, i en situation där mandatet uttryckligen går ut på att gripa misstänkta för brott. Typexemplet här blir den verksamhet som bedrivs av EU för att infånga och lagföra pirater utanför Somalias kust. Om den internationella instruktionen uttryckligen bygger på att militär personal ska utföra polisiära uppgifter, hur ska detta ställas i paritet till en nationell lagstiftning där någon sådan rätt inte finns? Blir det rentav så, att man begår brott mot antingen den nationella rätten (genom att utföra det internationella mandatet) eller att man bryter mot sina folkrättsliga förpliktelser genom att inte utföra de uppgifter som insatsen avser?

Problematiken som uppsatsen handlar om är inte okänd men ändå förhållandevis obehandlad inom doktrinen. Till de verk som redan har berört ämnet i större eller mindre utsträckning finns SOU:erna *Våld och tvång under internationella militära insatser*³ och *Folkrätten i väpnad konflikt*⁴ samt ett par propositioner rörande Sveriges deltagande i diverse olika insatser.⁵ Problematiken har även behandlats utförligt av Magnus Sandbu i artikeln *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*.⁶ Sandbu är sedan 1994 verksam vid Försvarsmaktens juridiska stab och artikeln bygger på en intern promemoria som skrevs i syfte att klargöra straffansvaret vid internationella insatser.

Gemensamt för alla dessa arbeten är dock att de anlägger ett abstrakt de lege ferenda perspektiv och behandlar hur situationen borde kunna regleras samt vad som bör gälla. Istället för att fråga sig hur någonting bör kunna hanteras om frågan uppstår kommer jag dock inrikta mig på hur man löser problemet i praktiken, de lege lata, när det blir konkret. Analysen kommer således istället göras ur vad jag väljer att kalla ett rättstillämparperspektiv snarare än ur ett rättsskaparperspektiv.

Denna distinktion hänger i mångt och mycket ihop med hur man betraktar gällande rätt. Begreppet kan definieras på flera olika sätt beroende på vilket perspektiv man anlägger. Ett perspektiv är att gällande rätt motsvarar vad man kan läsa i, och tolka ur, de klassiska rättskällorna.⁷ Detta väljer jag att kalla ett internt betraktelsesätt.⁸

³ SOU 2011:76.

⁴ SOU 2010:72.

⁵ Se främst prop. 1995/96:113 och prop. 2008/09:108.

⁶ SvJT 2009 s. 748.

⁷ Härmed avser jag lag, förarbeten och praxis. Även doktrin brukar som bekant benämnas rättskälla, men för denna framställning och metod lämpar det sig bättre att ställa den lite vid sidan av de andra tre. Detta eftersom jag med ”de klassiska rättskällorna” avser definiera sådant som kan användas i direkt rättstillämpning utan att nödvändigtvis få med något mått av rättsskapande. När en domstol eller annan rättstillämpande myndighet hänvisar till doktrin i bedömningen finns det enligt min uppfattning, i vart fall i fall där den aktuella doktrinen inte endast är förtydliganden av gällande rätt eller så pass allmänt vedertagen att den anses utgöra gällande rätt, även ett visst mått av rättsskapande.

⁸ Det interna betraktelsesättet benämns av Sandgren som inifrånperspektivet. Synsättet, som ”troligen anammats utan närmre reflektion av många rättsvetenskapare” och ”synes placera rättspolitisk argumentation utanför rättsvetenskapen” är således enligt Sandgren inte det lämpligaste för att bedriva rättsvetenskap, se Sandgren, *Vad är rättsvetenskap?*, s. 532. För min del är det dock ett lämpligt tillvägagångssätt eftersom poängen med det avsnitt där jag använder mig av det interna betraktelsesättet (del 3) är just att göra en bedömning utan rättspolitiska hänsynstaganden.

Motsatsen till detta blir vad som rimligtvis kan benämnas ett externt betraktelsesätt.⁹ Detta tillåter att man tar hänsyn inte bara till existerande rättsliga hierarkier och vad som kan utläsas ur rättskällorna utan även till andra källor som har lite, eller inget alls, med juridik som kan härledas ur fastställd gällande rätt att göra.¹⁰ Exempelvis kan samhällseliga värderingar och föreställningar om hur någonting ”borde” vara räknas hit. Vissa aktörer på den rättsliga arenan, såsom lagstiftaren, akademiskt verksamma jurister och prejudikatsinstanser¹¹, kan ta såväl det interna som externa perspektivet i beaktande när man uttalar sig om rätten. Detta beror på att man inte bara är tillämpare, utan även möjliga skapare, av rätt.¹² Andra aktörer, som myndigheter och domstolar vars främsta roll inte är att skapa rätt utan att tillämpa den, behöver förhålla sig annorlunda. I princip har man att förhålla sig till vad som redan är fastställd gällande rätt, vilket enligt denna förklaringsmodell faller inom det interna betraktelsesättet.¹³

De framställningar som nämnts ovan tar till stor del fasta på det externa betraktelsesättet. Författarna sätter sig i en position där de uttalar sig om hur det borde vara och hur rätt kan skapas, istället för hur det ser ut i den praktiska tillämpningen idag i konkreta fall. Vilka argument kan egentligen åklagarmyndigheten och tingsrätten ta hänsyn till när dessa frågor ska avgöras? Gränsen mellan det interna och externa betraktelsesättet och likaså vilka instanser i den rättstillämpande hierarkin som kan ikläda sig rollen som rättsskapare är flytande och kan ses som en glidande skala. Den kan givetvis även vara olika från fall till fall. Exempelvis kan två domare i tingsrätten

⁹ Att benämna det interna och externa betraktelsesättet som varandras motsatser är dock en beskrivning som måhända inte är helt lämplig, eftersom det antyder att de står i skarp kontrast till varandra och att man i juridisk verksamhet använder sig uteslutande av det ena eller det andra. Snarare kan man beskriva förhållandet mellan de två som ytterligheter på en glidande skala, där de utgör motpoler snarare än motsatser. All juridisk verksamhet, såväl tillämpande som skapande, sker således någonstans på denna skala, med varierande mått av skapande eller tillämpande beroende på i vilket sammanhang, det vill säga var på skalan, man befinner sig. Detta medför också att gränsen för vad som kan anses som rättsskapande eller rättstillämpande verksamhet inte blir någon särskilt tydlig skiljelinje, men det är inte heller poängen. Vad som är relevant i sammanhanget är att notera att de befinner sig på varsin ände av skalan, och att mer av det ena betraktelsesättet innebär mindre av det andra och vice versa.

¹⁰ Därmed inte sagt att dessa argument inte blir juridiska argument när de förs in i ett rättsligt resonemang. Ett argument hänförligt till det externa betraktelsesättet blir en del av ny praxis, och därmed fastställd gällande rätt enligt det interna betraktelsesättet, när HD använder sig av det som en del av ett avgörande.

¹¹ Med begreppet prejudikatsinstans avses först och främst HD. Även hovrätten fyller dock en viss prejudicerande funktion, se RB kap. 49 § 14 mom. 3. Detta gäller uttryckligen endast i tvistemål, men samma sak borde vara tillämpligt i brottmål. Eftersom något prövningstillstånd inte behövs vid överklagande av brottmål från tingsrätt till hovrätt finns det av naturliga skäl ingen motsvarande bestämmelse om prövningstillstånd för dessa fall, jfr. RB kap. 49 § 13. Se även angående hovrättens rättsskapande funktion prop. 1992/93:216 s. 30 och prop. 2004/2005:131 s. 171.

¹² Uttrycket ”mögliga skapare” avser att man inte nödvändigtvis kommer vara delaktig i något faktiskt skapande av rätt, men att man har en roll i rättssystemet där man inte behöver förhålla sig till samma riktlinjer och förhandsbestämda utgångspunkter som en aktör vars främsta roll är att tillämpa rätt behöver göra. Att lagstiftarens roll är rättsskapande tycks i det närmaste självklart. Även HD kan i viss mån skapa rätt, framför allt i de avgöranden då man sträcker sig utanför ramarna vad som redan anses vara klarlagt och fastställt. Akademikern däremot, är inte alltid i samma utsträckning delaktig i skapandet. Denne räknar jag dock till den rättsskapande gruppen på grund av dennes förhållningssätt till materialet och inte på grund av dennes praktiska inverkan på rättsskapandet.

¹³ Sandgren beskriver det som att ”[r]ättstillämparens argumentation är mera bunden än rättsvetenskaparens. Medan gränserna för den förres argumentation sätts av rättskälleläran och juridisk metod i övrigt kan rättsvetenskaparen tillåta sig allt som är godtagbart inom den juridiska akademien”. Se Sandgren, *Vad är rättsvetenskap?*, s. 546.

ha olika uppfattningar om i vilken utsträckning de får skapa rätt och inte bara tillämpa den, men vad som i vart fall kan anses stå klart är att ju högre upp i instansordningen man kommer, desto mer skiftar domstolarnas roll från att vara rättstillämpare till att också vara rättsskapare.¹⁴

I min analys (del 3) ikläder jag mig rollen som åklagare på åklagarmyndigheten när denne gör en åtalsprövning. Min utgångspunkt kommer därför vara att gällande rätt ska bedömas och åtalsprövning ska göras utifrån det interna perspektivet, utan externa hänsynstaganden. Målet här är att tillämpa, och inte skapa, rätt.

I diskussionsavsnittet (del 4) avser jag att istället tillåta mig resonemang grundade i såväl externa som interna argument, eftersom jag då har lämnat det tillämpande åklagarperspektivet och återgår till att vara akademiker. I den mån det förekommer resonemang i respektive avsnitt som inte är hänförliga till dess huvudsakliga betraktelsesätt är min målsättning att jag tydligt ska markera detta.

1.4 Avgränsningar

Den aktuella problematiken kan omfatta flera olika typer av brott inom den svenska nationella straffrätten. Våld- och tvångsmedel som används i en internationell insats torde kunna vara av sådan karaktär att de kan falla in under flera brottsbeskrivningar. Såväl våldsbrott (BrB kap. 3) och brott mot frihet och frid (BrB kap. 4) som skadegörelsebrott (BrB kap. 12) torde vara de vanligaste, men även annat kan komma ifråga.

I denna framställning har jag dock valt att begränsa mig till våldsbrott och frihetsberövanden gjorda av operativa skäl.¹⁵ Detta val är gjort främst med jämförelsehänseendet i åtanke – hur olika blir bedömningarna mellan en misshandel och ett frihetsberövande? Frihetsberövanden är ett utav de juridiskt sett mest komplicerade tvångsmedel som kan utnyttjas i militära insatser, bland annat för att det i dessa fall, till skillnad från vid vissa typer av våldsbrott, är svårt att motivera ansvarsfrihet med hänsyn till de lagstadgade ansvarsfrihetsgrunderna i BrB kap. 24.

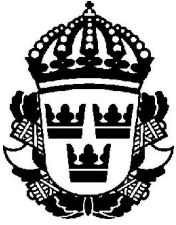
Vidare kommer jag endast ytligt att beröra de problem som den internationella rätten ställer på området. Bland dessa kan nämnas den humanitära rättens tillämplighet (i den utsträckning den inte är direkt relevant för den svenska lagstiftningen eller för att bedöma de svenska ansvarsfrihetsgrundernas tillämplighet) samt frågan om huruvida ett visst handlande är i enlighet med säkerhetsrådets mandat eller inte. De olika typsituationerna utgår ifrån att man följer de förpliktelser som ställs inom den internationella rätten och fokus kommer istället att ligga på de följder detta får för den nationella rättstillämpningen.

¹⁴ Se prop. 1988/89:95 s. 32, där det anges att ”tyngdpunkten i rättsskipningen ska ligga i tingsrätterna” och att ”Högsta domstolens uppgift är att meddela avgöranden som kan tjäna till ledning för rättstillämpningen”. Även hovrättens roll som prejudikatsinstans har dock skärpts i senare förarbeten, se fotnot 11.

¹⁵ Frihetsberövanden under internationella insatser kan göras av olika skäl, se SOU 2011:76 s. 47. Denna framställning avser dock huvudsakligen frihetsberövanden av operativa skäl, det vill säga i sammanhang där det handlar om försvårande av operationer eller hot mot insatsens mandat, och inte fall där någon misstänks för brott och frihetsberövas av sådana skäl. Gällande exemplet Somalia nedan är det dock värt att notera att dessa två grunder sammanfaller. Detta beror på att syftet med insatsen som anges i det internationella mandatet är att gripa och lagföra personer som begår brott mot den internationella rätten (se säkerhetsrådets resolution 1816), och inte för att någon frihetsberövas för att de begår brott enligt svensk lag. I den mån jag inte nämner annat, kan läsaren utgå från att det är operativa frihetsberövanden som är utgångspunkten i samtliga resonemang.

2. SCENARIER

Följande del av uppsatsen är upplagd som en fiktiv utredning gjord av åklagarmyndigheten. De olika scenarierna presenteras i form av förundersökningsprotokoll med tillhörande brottsanmälningar och förhör med de inblandade. Därefter följer en rättsutredning som avses ligga till grund för att avgöra om tillräckliga skäl för åtal föreligger eller ej. Slutligen följer en beskrivning av själva åtalsprövningen och hur den ska göras med bakgrund i den rättsutredning som tidigare presenterats.

2.1 Scenario I: Afghanistan

Förundersökningsprotokoll

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Datum
2012-10-19

Polisens Diarienummer
1400-KXXXX-12

Målsägande
Zahed, Amir

Förtursmål
Ja

Målsägande vill bli underrättad om tidpunkt för huvudförhandling
Ja

Misstänkt
Karlsson, Robin Martin

Personnummer
19700317-XXXX

Brott
Olaga frihetsberövande

Underrättelsesätt, misstänkt
Delgivning genom advokat Mårten Samuelsson

Försvare
Mårten Samuelsson, förordnad 2012-07-12

Misstänkt
Ådahl, Amanda Maria

Personnummer
19830622-XXXX

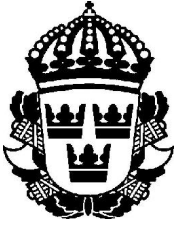
Brott
Grov misshandel

Underrättelsesätt, misstänkt
Delgivning genom advokat Christian Attenbrandt

Försvare
Christian Attenbrandt, förordnad 2012-07-12

Utredningsuppgifter/redovisade handlingar

Brottsanmälan
Förhör med målsäganden Amir Zahed
Förhör med misstänkt Robin Karlsson
Förhör med misstänkt Amanda Ådahl

Brottsanmälan

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Anmält datum
2012-07-11

Registreringsdatum
2012-07-11

Överförd från RAR
2012-07-11

Brottsplats
15 kilometer ifrån Camp Northern Lights, Afghanistan

Brottstid
Fredag 2012-02-03 07:30 – Tisdag 2012-02-07 kl 18:00 (lokal tid)

Brottsbeskrivning	Brottskod	Antal
Grov misshandel		1

Involverade personer	Roll
Amir Zahed	Målsägande
Ådahl, Amanda Maria	Misstänkt

Fritext grundanmälan
INLEDNING

Målsäganden är afghansk medborgare och söker för närvarande asyl i Sverige. Han är, enligt egen utsago, före detta medlem i en väpnad grupp som gjorde aktivt motstånd mot ISAF i Afghanistan. Den misstänka var tidigare anställd vid Försvarsmakten och verksam i utlandsstyrkan i Afghanistan.

GÄRNINGEN

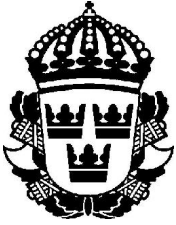
Amanda Ådahl har den 3 februari 2012 med uppsåt tillfogat Amir Zahed kroppsskada genom att skjuta denne med sitt tjänstevapen. Med hänsyn till att Zahed tillfogats svår kroppsskada och gärningen var livsfarlig till sin karaktär ska brottet bedömas som grovt.

HÄNDELSE

Morgonen den 3 februari 2012 befann sig Amanda Ådahl med flera på patrull i närheten av Camp Northern Lights. Målsäganden, som då tillhörde en icke namngiven grupp som är engagerade i aktivt väpnat motstånd mot ISAF påträffades tillsammans med två andra okända personer, beväpnade och redo att beskjuta patrullen. De svenska soldaterna öppnade eld när de fick syn på Zahed och dennes kamrater. Under eldstriden som följde sårades Zahed av Ådahl. Skadan uppstod genom att Ådahl sköt Zahed i benet med sitt tjänstevapen på cirka fem meters avstånd.

SKADA

Målsäganden har lidit fysisk skada vid gripandet i form av en skottskada på höger ben ovanför knäet. Vid ankomsten till Camp Northern Lights undersöktes målsäganden av läkare som konstaterade att skadan var svår men inte livshotande.

Brottsanmälan

Polismyndighet VÄSTRA GÖTALAND	Enhet GÖTEBORG	Diarienummer 1400-KXXXX-12
Anmält datum 2012-07-11	Registreringsdatum 2012-07-11	Överförd från RAR 2012-07-11

Brottsplats
Camp Northern Lights, Afghanistan

Brottstid
Fredag 2012-02-03 07:30 – Tisdag 2012-02-07 kl 18:00 (lokal tid)

Brottsbeskrivning	Brottskod	Antal
Olaga frihetsberövande		1

Involverade personer	Roll
Zahed, Amir	Målsägande
Karlsson, Robin Martin	Misstänkt

Fritext grundanmälan
INLEDNING

Målsäganden är afghansk medborgare och söker för närvarande asyl i Sverige. Han är, enligt egen utsago, före detta medlem i en väpnad grupp som gjorde aktivt motstånd mot ISAF i Afghanistan. Den misstänke är anställd vid Försvarsmakten och innehar rangen överste. Han är före detta befälhavare för den svenska utlandsstyrkan i Afghanistan.

GÄRNINGEN

Robin Karlsson har, genom sin ställning som beslutsfattare för de svenska styrkorna, den 3 februari 2012 mot Amir Zaheds vilja berövat denne friheten från och med den 3 februari till och med den 7 februari 2012.

HÄNDELSE

Morgonen den 3 februari 2012 hamnade en svensk patrull i närheten av Camp Northern Lights i eldstrid med väpnade motståndare. En av dessa, Amir Zahed, sårades och fördes till förläggningen för vård. Överste Robin Karlsson beslutade på plats att Zahed var av underrättelsevärde och skulle kvarhållas för förhör på obestämd tid. Zahed kvarhölls mot sin vilja av svenskarna i fyra dagar, till och med den 7 februari, innan han släpptes.

SKADA

Målsäganden blev skottskadad vid gripandet men har inte lidit några andra fysiska skador under fångenskapen. Han uppger att han behandlats väl men att han har mått mycket psykiskt dåligt eftersom han inte visste vad som skulle hända med honom.

Förhör

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Hörd person
Amir Zahed

Personnummer
Saknas

Den hörde är
Målsägande

ID styrkt
Nej

Ställning till misstänkt/målsägande/vittne

Förhørsledare
Börje Knutsson

Förhørsdatum
2012-07-11

Förhör påbörjat
11:27

Förhör avslutat
15:30

Förhørsplats
Polishuset, Göteborg

Typ av förhör
RB 23:6

Förhörssätt

Berättelse

Zahed uppger att han kommit till Sverige under försommaren 2012 i syfte att söka asyl. Under sin tid i Afghanistan har han varit medlem i en sammanslutning, vars namn han inte vill uppge, som gjort väpnat motstånd mot "de västerländska inkräktarna".

På morgonen den 3 februari hade han och ett par andra män förberett ett bakhåll på en plats i närheten av Camp Northern Lights där de visste att en svensk patrull skulle passera. När svenskarna kom till platsen blev Zahed och de andra upptäckta och en eldstrid utbröt. De svenska soldaterna var fler och bättre tränade. Zahed hade räknat med att bakhållet skulle göra att de var jämbördiga men då svenskarna upptäckte dem blev det hela en kort historia. Zaheds kamrater sårades eller dödades, han vet inte själv säkert eftersom han inte har träffat dem efteråt. Zahed själv blev skjuten på nära håll och "försatt ur stridbart skick", som han själv uttrycker det.

Svenskarna tog honom till fånga och förde honom mot hans vilja till den svenska militärbasen. Han sa till dem att han inte ville åka dit, och att de skulle låta honom gå eftersom de fått hans vapen. Han lovade dyrt och heligt att aldrig mer "ge sig på utlänningar". Svenskarna lyssnade inte utan förde honom till den svenska basen. Där fick han vård, varpå han förhöordes om vem han var, vilken grupp han tillhörde, var de höll till et cetera. Han hölls fången i vad han tror var tre eller fyra dagar. Under den tiden har han blivit bra behandlad men han har mått mycket dåligt eftersom han inte visste vad som skulle hända med honom. Han släpptes några dagar senare när han hade berättat allt han visste för svenskarna.

Under tiden i fångenskap lyckades han få reda på namn och tjänstenummer på både den soldat som sköt honom och den svenska befälhavaren som fattade beslut om frihetsberövandet. När han kom till Sverige hörde han på flyktingföreläggningen att ett sådant förfarande som svenskarna har gjort är olagligt enligt svensk lag. Han vill få sin sak prövad i svensk domstol och han vill att de svenska soldaterna ska straffas.

Protokollet uppläst och godkänt

Förhör

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Hörd person
Ådahl, Amanda Maria

Personnummer
19830622-XXXX

Den hörde är
Misstänkt

ID styrkt
Ja

Ställning till misstänkt/målsägande/vittne

Förhørsledare
Börje Knutsson

Förhørsdatum
2012-07-12

Förhör påbörjat
11:00

Förhör avslutat
12:33

Förhørsplats
Polishuset, Göteborg

Typ av förhör
RB 23:3

Förhörssätt

Berättelse

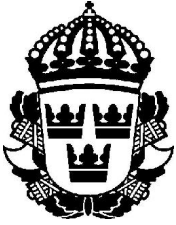
Ådahl uppger att hon tidigare har varit anställd vid Försvarsmakten och tjänstgjort i utlandsstyrkan. Hon var i Afghanistan från den 1 april 2011 till den 4 april 2012.

Morgonen den 3 februari befann hon sig tillsammans med sina kollegor på partull i närheten av Camp Northern Lights när de fick syn på ett par män ”med AK:s och turbaner”. Eftersom dessa synbart var ute efter att skada svenskarna så tog hon med flera initiativet och sköt först. Hon kände sig givetvis pressad, men har varit i ett par hotfulla situationer i Afghanistan tidigare. Hon upplevde att hennes kamrater tog mer illa vid sig än vad hon gjorde. En av männen (Amir Zahed, förhørsledarens notering) tog sin tillflykt in i ett hus och Ådahl uppger att hon följde efter. När de fick syn på varandra utbyttes en häftig ordväxling, varpå Ådahl sköt Zahed i benet. Efter att denne avvärjats fördes han till den svenska basen för förhör, ”allt enligt gällande reglemente”.

Ådahl medger gärningen, men förnekar att hon har begått något brott. För det första, menar hon, står det i ROE hur de ska bära sig åt i dylika situationer och för det andra handlade hon i nödvärn. Visserligen sköt svenskarna först, men Ådahl menar att det var fråga om ett i vart fall överhängande brottsligt angrepp. ”Jag skrek åt honom att lägga ner sitt vapen och ge sig, men han lyssnade inte. Det var jag eller han.”

Vidare förnekar hon att hon hade haft något uppsåt att döda Amir Zahed. ”Han stod ju bara ett par meter bort. Om jag hade velat döda honom hade jag väl siktat på huvudet eller bröstkorgen istället för benet, eller? Där finns ju ändå inga vitala organ. Jag tänkte att det var bättre att ta honom till basen så vi kunde få reda på vem han var.”

Protokollet uppläst och godkänt

Förhör

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Hörd person
Karlsson, Robin Martin

Personnummer
19700317-XXXX

Den hörde är
Misstänkt

ID styrkt
Ja

Ställning till misstänkt/målsägande/vittne

Förhørsledare
Börje Knutsson

Förhørsdatum
2012-07-12

Förhör påbörjat
09:31

Förhör avslutat
10:22

Förhørsplats
Polishuset, Göteborg

Typ av förhör
RB 23:3

Förhörssätt

Berättelse

Karlsson uppger att han är anställd vid Försvarsmakten, innehar rangen överste och är tidigare befälhavare för den svenska militära personalen i Afghanistan. Han var ansvarig för det svenska truppbidraget mellan den 6 februari 2011 och den 1 maj 2012.

Tidigt på morgonen den 3 februari 2012 återvände en svensk patrull till Camp Northern Lights. Det visade sig att de hade blivit utsatta för ett bakhåll, situationen var smått kaosartad. Med sig tillbaka till basen hade de en skottskadad motståndare som behövde vård.

Tillståndet för den skottskadade mannen, Amir Zahed, stabiliserades snabbt. Karlsson gjorde bedömningen att Zahed var viktig som källa för underrättelsematerial, varpå förhör inleddes. När läkare 36 timmar efter patrullens ankomst till basen gjorde bedömningen att Zahed kunde släppas och vårdas på annan plats beslutade Karlsson istället att han skulle kvarhållas för ytterligare förhör.

Karlsson medger gärningen, att Zahed har frihetsberövas mot sin vilja. Han hävdar också att det, enligt gällande ordning, var han själv som fattade beslutet och att det är han som är ensamt ansvarig. Zahed förnekar dock att han har begått något brott. "Förhör med inhemska afghaner och tillfångatagna motståndare är en av våra viktigast källor för information. Utan information äventyrar vi den svenska personalens säkerhet på ett oacceptabelt sätt."

Vidare menar Karlsson att han har handlat enligt det internationella mandatet. FN-resolutionen ger ju honom rätt att vidta "alla nödvändiga åtgärder" i egenskap av att stå under ISAF:s befäl. Dessutom så ger den humanitära rätten honom rätt att ta krigsfångar om det behövs. Slutligen pekar han på orimligheten i att inte kunna kvarhålla personer. "Vad skulle vi ha gjort då? Vi kunde ju inte bara tagit hans vapen och låtit honom gå? Då hade han kommit tillbaka nästa vecka och gjort samma sak igen." Han medger således gärningen och omständigheterna, men förnekar å det bestämdaste att han har gjort sig skyldig till något brott.

Protokollet uppläst och godkänt

2.2 Scenario II: Somalia

Förundersökningsprotokoll

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Datum
2012-09-12

Polisens Diarienummer
1400-KXXXX-12

Målsägande
Yusuf Nasir

Förtursmål
Ja

Målsägande vill bli underrättad om tidpunkt för huvudförhandling
Ja

Misstänkt
Johansson, Stefan Patrik

Personnummer
19671210-XXXX

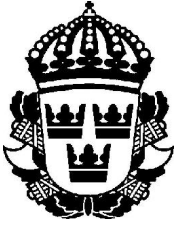
Brott
Olaga frihetsberövande

Underrättelsesätt, misstänkt
Delgivning genom advokat Mårten Samuelsson

Försvarare
Mårten Samuelsson, förordnad 2012-07-28

Utredningsuppgifter/redovisade handlingar

Brottsanmälan
Förhör med målsäganden Yusuf Nasir
Förhör med misstänkt Stefan Johansson

Brottsanmälan

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Anmält datum
2012-06-13

Registreringsdatum
2012-06-13

Överförd från RAR
2012-06-13

Brottsplats
Utanför Somalias kust på internationellt vatten

Brottstid
Tisdag 2012-04-10 13:30 – Söndag 2012-04-15 kl 08:00 (lokal tid)

Brottsbeskrivning	Brottskod	Antal
Olaga frihetsberövande		1

Involverade personer	Roll
Nasir, Yusuf	Målsägande
Johansson, Stefan Patrik	Misstänkt

Fritext grundanmälan
INLEDNING

Målsäganden Yusuf Nasir är enligt egen utsago somalier och söker för närvarande asyl i Sverige. Han är misstänkt för delaktighet i den piratverksamhet som har sin bas i Somalia med huvudsakligt aktionsområde i Indiska Oceanen utanför Afrikas östkust. Den misstänkte Stefan Johansson är anställd vid Försvarmakten och fartygschef på HMS Malmö, som har varit delaktigt i Sveriges deltagande i operation Atalanta med syfte att stävja sjöröveriet utanför Somalias kust.

GÄRNINGEN

Stefan Johansson har den 10 april 2012 beslutat om att Yusuf Nasir, mot sin vilja, skulle tas i förvar och berövat denne friheten från och med den 10 april till och med den 15 april 2012.

HÄNDELSE

Strax efter lunchtid den 10 april angreps fartyget Atlantic Lily av pirater utanför Afrikas östkust på internationellt vatten. Kapningen misslyckades dock på grund av inblandning av svenska styrkor från EUNAVFOR och samtliga misstänkta pirater greps och omhändertogs. Efter att ha varit frihetsberövad i knappt sex dygn sattes målsäganden Nasir tillsammans med ett par av de andra misstänkta iland i Kenya.

SKADA

Målsäganden har inte lidit några fysiska skador i samband med gripandet eller under den tid denne befann sig i svensk fångenskap.

Förhör

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Hörd person
Nasir, Yusuf

Personnummer
Saknas

Den hörde är
Målsägande

ID styrkt
Nej

Ställning till misstänkt/målsägande/vittne

Förhørsledare
Börje Knutsson

Förhørsdatum
2012-07-26

Förhör påbörjat Förhör avslutat
11:10 14:48

Förhørsplats
Polishuset, Göteborg

Typ av förhör
RB 23:6

Förhörssätt

Berättelse

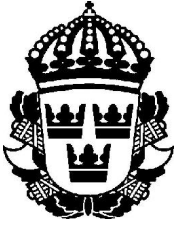
Nasir uppger att han kommit till Sverige under försommaren 2012 i syfte att söka asyl. Han erkänner att han tidigare har varit verksam inom "kapningsbranschen" med bas i Somalia. Den gruppering som Nasir tillhörde har varit verksam mestadels på internationellt vatten utanför Somalias östkust och i Adenviken.

Vid lunchtid den 10 april hade han och ett par andra varit ute på sjön i två dygn när de fick syn på det svenskregistrerade fartyget Atlantic Lily. Efter att ha tagit sig en närmre titt och försäkrat sig om att det inte var ett militärt fartyg gick man till angrepp. Kapningen avbröts dock av det svenska fartyget HMS Malmö som befann sig i närheten och det hela slutade med att Nasir och hans vänner tillfångatogs av svenskarna.

De hölls sedan som fångar ombord på det svenska fartyget under ungefär en veckas tid. Nasir kan inte säga säkert hur länge det var. Att vara frihetsberövad var påfrestande, men Nasir vidhåller att han inte har behandlats illa. Efter en tid blev de landsatta i Kenya. Därifrån har Nasir sedan tagit sig till Sverige.

Under tiden i fångenskap lyckades han få reda på namn och tjänstenummer på befälhavaren på HMS Malmö som fattade beslut om frihetsberövandet. När han kom till Sverige har han hört talas om på flyktningförläggningen att ett sådant förfarande som svenskarna har gjort är olagligt enligt svensk lag. Han uppger att han vill få sin sak prövad i svensk domstol och att det är "av högsta vikt för honom".

Protokollet uppläst och godkänt

Förhör

Polismyndighet
VÄSTRA GÖTALAND

Enhet
GÖTEBORG

Diarienummer
1400-KXXXX-12

Hörd person
Johansson, Stefan Patrik

Personnummer
19671210-XXXX

Den hörde är
Misstänkt

ID styrkt
Ja

Ställning till misstänkt/målsägande/vittne

Förhørsledare
Börje Knutsson

Förhørsdatum
2012-07-28

Förhör påbörjat Förhör avslutat
09:45 11:45

Förhørsplats
Polishuset, Göteborg

Typ av förhör
RB 23:3

Förhörssätt

Berättelse

Johansson uppger att han är anställd vid Försvarsmakten och befälhavare sig på det svenska fartyget HMS Malmö, som befann sig utanför Somalias kust vid det tillfälle då Nasir greps. Han medger även att det är han som har fattat beslut om själva frihetsberövandet, men förnekar att handlandet på något sätt var brottsligt.

Mitt på dagen den 10 april befann sig HMS Malmö på patrull på internationellt vatten i inloppet till Adenviken. Man fick då en nödsignal via radio från det svenska fartyget Atlantic Lily som höll på att bli bordat av pirater inte långt därifrån. Man tog sig därför snarast möjligt till kapningsplatsen och lyckades avstyra bordningsförsöket innan några presumtiva kapare hade tagit sig ombord på det svenska fartyget. När piraterna försökte fly sköt svenskarna ett par varningsskott och somalierna gav upp.

Johansson menar att gripandet hade stöd i såväl tillämpliga folkrättsliga dokument UNCLOS (United Nations Convention on the Law of Sea artikel 101, 103 och 105) som i insatsens FN-mandat. Vidare så är det ju enligt de ROE (dessa är sekretessbelagda) som ställts upp av EU för insatsen meningen att man ska just gripa och lagföra personer som begår sjöröveri.

Han anser således att det är helt befängt att dessa handlingar skulle kunna betraktas som straffbara, och menar att man antingen bryter mot det ena eller det andra av den internationella rätten eller den nationella, om man skulle göra det här straffbart.

”Om vi inte får gripa misstänkta utan att straffas för det, hur ska vi då kunna utföra vårt jobb? Det är ju lagstiftningen det är fel på, inte handlingarna i sig!”

Protokollet uppläst och godkänt

3. ANALYS

Följande utredning avser ligga till grund för den åtalsprövning som ska göras i fallen Karlsson, Åhdahl och Johansson. Kärnfrågan är alltså huruvida deras handlingar är brottsliga eller inte enligt svensk lag. Den svenska lagstiftningen verkar dock i detta fall i ett internationellt sammanhang. Därför kan det vara på sin plats att börja med att kort utreda vissa grundläggande konstruktioner om den internationella och den nationella rättens samspel på området.

Svensk militärs möjlighet att använda våld och tvång vid internationella insatser styrs av två olika regelverk, det nationella respektive det internationella. Dessa kan i vissa avseenden influera varandra, men utgångspunkten är att de måste behandlas som två separata och frikopplade rättsordningar.¹⁶

3.1 Internationell rätt

Den internationella rättens tillåtlighet av våld- och tvångshandlingar vid fredsfrämjande verksamhet¹⁷ styrs av det FN-mandat som har sanktionerat insatsen. Utgångspunkten enligt FN-stadgan är att all våldsanvändning som inte är sanktionerad av FN är att se som otillåten.¹⁸ Detta förbud inskränks dock genom det förfarande som regleras i FN-stadgan kap. VII. Kap. VII-mandat är, när de ges, ofta breda och innehåller inte sällan formuleringen rätt att vidta ”alla nödvändiga åtgärder” i syfte att nå de mål som ställts upp med insatsen.¹⁹ Denna rätt kan i praktiken vidare inskränkas genom tillämpligheten av konventioner, andra traktat, sedvanerätt och i förkommande fall humanitär rätt.²⁰

En stat som bryter mot den tillämpliga internationella rätt som gäller i insatsen riskerar att ådra sig statsansvar för handlingar som begås av dess personal i området.²¹ Straffrättsligt ansvar för personalen i fråga för brott mot folkrättsliga förpliktelser torde dock endast komma ifråga om folkrätten gjorts till uttrycklig del av det regelverk som tagits fram för insatsen²², eller om den nationella rättsordningen i personalens respektive stat har reglerat och straffbelagt brott mot folkrätten.²³

De handlingar som är under utredning har vidtagits under insatserna i Afghanistan och Somalia. Såväl ISAF:s som EUNAVFOR:s verksamhet är reglerad

¹⁶ Detta inte minst mot bakgrund av att Sverige har ett dualistiskt förhållningssätt till folkrätten. Om vi hade haft ett monistiskt synsätt på förhållandet mellan internationell rätt och nationell rätt så hade folkrättsliga traktater och internationell rätt i vissa avseenden kunnat tillämpas direkt i svensk domstol. Eftersom Sverige är dualistiskt innebär detta dock att det krävs en implementering genom lagstiftning i svensk rätt. Så har skett exempelvis genom lag (1994:1219) om införandet av Europakonventionen, vilket innebär att konventionen kan tillämpas direkt i svensk rätt. Angående Sveriges dualistiska förhållningssätt och hur det manifesterar sig i svensk rätt, se exempelvis RF kap. 10 § 9 där det kommer till uttryck, om än indirekt, i grundlagen. Se även Cassese, *International Law*, s. 213 ff och Dixon, *Textbook on International Law*, s. 88 ff.

¹⁷ Som det brukar definieras inom svensk rätt, prop. 1998/99:68 s. 11.

¹⁸ FN-stadgan artikel 2(4).

¹⁹ Se exempelvis säkerhetsrådets resolution 1386 som reglerar ISAF:s verksamhet i Afghanistan och 1816 som är tillämplig på EUNAVFOR:s verksamhet utanför Somalia.

²⁰ Andra traktat än FN-stadgan som kan spela in är exempelvis, i fallet Somalia, UNCLOS. Artikel 100-107 utgör folkrättsliga definitioner av vad som ska anses vara piratverksamhet och hur sådan ska hanteras.

²¹ Jfr. exempelvis ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001).

²² Se Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 763.

²³ I svensk rätt finns detta reglerat genom straffbudet folkrättsbrott i BrB kap. 22 § 6.

genom mandat under FN-stadgan kap. VII.²⁴ I bägge dessa insatser har de deltagande truppbidragen bemyndigats med en rätt att vidta alla nödvändiga åtgärder. Detta innebär, för svensk rätts vidkommande och för fallen Karlsson, Ådahl och Johansson, att handlingarna som utgångspunkt är att bedöma som folkrättsligt tillåtna och att det inte kan bli fråga om något folkrättsbrott för de misstänkta.

3.2 Nationell rätt

3.2.1 Tillämplighet

Innan frågan om ansvar för brott kan bedömas måste det utredas på vilka grunder BrB är tillämplig på personer som befinner sig utanför svenskt territorium. I detta sammanhang kan det finnas såväl nationella som internationella begränsningar.

3.2.1.1 Folkrättsliga begränsningar av den nationella rättens tillämplighet

Det kan inledningsvis nämnas att det inte finns någonting inom den internationella rätten som förbjuder en stat från att straffbelägga handlingar oavsett var de begås. Det kan alltså även röra sig om handlingar som begås på en annan stats territorium. Att man, generellt sett, inte har jurisdiktion att verkställa straffrättsligt ansvar i dessa situationer är en annan sak.²⁵ Jurisdiktion att verkställa gäller normalt sett bara under vissa förutsättningar, exempelvis att brottet begås på den lagstiftande statens territorium eller av en av dess medborgare.²⁶

När militär personal befinner sig på en annan stats territorium uppstår en del juridiska bryderier. Vem kan vidta disciplinära åtgärder mot soldater som bryter mot insatsen regler, den statsmakt de tillhör eller det land de vistas i? Vad händer om de begår brott mot civilbefolkningen? Konflikter av detta slag löses genom undertecknandet av SOFA:s.²⁷ SOFA:s är en typ av folkrättsliga avtal som undertecknas mellan olika aktörer, ofta mellan en värdstat och den stat eller organisation som har det operativa ansvaret för en insats,²⁸ genom vilka värdstaten fransäger sig straffrättslig

²⁴ Se säkerhetsrådets resolutioner 1386 (rörande insatsen i Afghanistan) och 1816 (rörande anti-piratverksamheten utanför Afrikas östkust) som bägge innehåller formuleringarna ”vidta alla nödvändiga åtgärder”. För utvecklingen i Afghanistan, se även Säkerhetsrådets resolutioner 1368 (angående fördömandet av terrorattackerna den 11 september 2001), 1373 (som fördömer talibanrörelsens skyddande av ansvariga för 11 septemberattackerna och uppmanar medlemsstaterna att stödja, dock inte med militära styrkor, åtgärder för att bevara fred och säkerhet i icke Talibankontrollerade områden i Afghanistan).

²⁵ Inom den engelska litteraturen kallas detta ”jurisdiction to prescribe” respektive ”jurisdiction to enforce”, se Dixon, *Textbook on International Law*, s. 143. I SOU 2011:76 har man istället delat in det i tre olika typer av jurisdiktioner: legislativ jurisdiktion (lagstiftningsmakten), vilken tycks motsvaras av ”jurisdiction to prescribe” samt judiciell jurisdiktion (rättsskipning genom domstolar) och exekutiv jurisdiktion (verkställighet), vilka tillsammans utgör ”jurisdiction to enforce”. Se SOU 2011:76 s. 59.

²⁶ Ibid. Se även Engdahl, *Protection of personnel in peace operations*, s. 47 ff samt SOU 2009:76 s. 279 f.

²⁷ Se Engdahl, *Protection of personnel in peace operations*, s. 68 ff och 171 ff.

²⁸ Se SOU 2009:76 s. 283 ff. För exempel på gällande avtal, se Military Technical Agreement från januari 2002 mellan ISAF och den afghanska interimadministrationen där gällande SOFA ingår (Annex A).

http://psm.du.edu/media/documents/us_regulations/sofas/us_isaf_military_technical_agreement.pdf.

(senast besökt 2012-12-20). FN har även konstruerat ramavtal som kan användas som grund för SOFA:s, både såväl de som undertecknas av FN självt eller dess medlemsstater. Se UN doc A/45/594 (1990), <http://www.ilsa.org/jessup/jessup09/basicmats/UNsofa.pdf>. (senast besökt 2012-12-20).

jurisdiktion över utländsk militär personal. I gengäld utövar personalens hemmahörande stat istället sin egen straffrättsliga jurisdiktion över sin personal.²⁹

Värt att notera är dock att SOFA:s enbart ger den hemmahörande staten rätt att utöva straffrättslig jurisdiktion över sin egen personal. Det finns ingen komponent i dessa avtal eller inom den internationella sedvanerätten i övrigt som ger rätt att utöva jurisdiktion över andra deltagande i insatsen eller medborgare i värdlandet. Denna rätt anses, folkrättsligt sett, följa av FN-mandatet och inte av möjligheten att tillämpa nationell rätt på sin egen personal. Därigenom har Sverige, folkrättsligt sett, straffrättslig jurisdiktion över svensk personal i internationella insatser.

3.2.1.2 Den nationella rättens begränsningar

Genom den internationella rättens regler om jurisdiktion och konstruktionen med SOFA:s ser vi således att det inte finns några begränsningar inom den internationella rätten att tillämpa nationell straffrätt på militär personal som befinner sig på annan stats territorium. Undertecknandet av SOFA:s ger dessutom inte bara en rätt, utan även en skyldighet för den truppbidragande staten att göra det.³⁰ För svenskt vidkommande har detta lösts genom en reglering som återfinns i BrB kap. 2 §§ 2 och 3, genom vilka det klargörs att svensk straffrätt ska tillämpas och att svensk domstol är behörig att döma över handlingar som begås av Försvarmaktens personal, även om så sker utanför svenskt territorium.³¹

Kontentan blir alltså att svenska soldater som begår brott under internationella fredsfrämjande insatser gör så under straffansvar enligt svensk rätt, och riskerar att ställas inför svensk domstol när de återkommer till Sverige för brott som begås under genomförandet av insatsen.

3.2.2 Vilken typ av handlingar utförs under straffansvar?

Vilka typer av handlingar är det då som kan medföra straffansvar och domstolsprövning? Först och främst, givetvis, om Försvarmaktens personal begår regelrätta brott som inte alls kan motiveras med hänsyn till den pågående insatsen ska dessa prövas precis som brott begångna av vilken annan person som helst.³² På samma sätt som exempelvis en polis i sitt civila liv inte kan nyttja de våld- och tvångsbefogenheter som PL medför³³ så medges militär personal inte någon befogenhet att nyttja våld och tvång i situationer som inte är kopplade till insatsens genomförande.

I de tre fall som nu är för handen står det dock klart att det uteslutande är fråga om tjänsteåtgärder från de misstänkta sida. Vad är det då för lagstiftning som styr militär personals befogenhetsgränser vid tjänsteåtgärder när man agerar i enlighet med order, mandat och i sin roll som fredsfrämjande styrka? För att kunna avgöra vilka handlingar i övrigt som kan vara straffbara får man titta till de befogenheter som ges till

²⁹ Engdahl, *Protection of personnel in peace operations*, s. 70.

³⁰ Om man inte hade haft en skyldighet så hade de trupper som varit undantagna värdstatens jurisdiktion, teoretiskt sett, kunnat vara fria från straffansvar överhuvudtaget. Se Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsfrämjande insatser*, s. 751.

³¹ Den svenska regleringen är alltså grunden för den legislativa jurisdiktionen. Den exekutiva jurisdiktionen utgår från folkrätten och gällande SOFA. Se avsnitt 3.2.1.1.

³² Reglering avseende militär personals disciplinansvar och förfarandet vid misstänkta brott som begås i tjänsten återfinns även i lagen (1994:1811) och förordningen (1995:241) om disciplinansvar inom totalförsvaret.

³³ PL § 10 som reglerar våldsanvändning av poliser ställer som uttryckligt rekvisit att det måste vara fråga om genomförandet av en tjänsteåtgärd.

militär personal. På samma sätt som poliser är beroende av befogenhetslagstiftning när de utövar våld i tjänsten för att inte göra sig skyldiga till brott, så behöver militär personal det.

3.2.3 Befogenheter och ansvarsfrihet i väpnad konflikt

Frågor som avses besvaras i nästkommande avsnitt är hur befogenheter och straffansvar för militär personal behandlas om Sverige befinner sig i en väpnad konflikt och därefter huruvida vi kan anses vara det i de aktuella situationerna eller inte.³⁴

3.2.3.1 Ansvarsfrihet enligt den humanitära rätten

När man talar om ansvarsfrihet och ansvar i förhållande till humanitærrättens regler kan man göra det i två olika bemärkelser: nationellt och internationellt ansvar. Med nationellt ansvar avses i denna utredning det straffrättsliga ansvar som insatsens personal kan ådra sig enligt BrB. Med internationellt ansvar avses det ansvar som en stat kan ådra sig i förhållande till en annan stat för att handlingar utförda av den första statens personal mot den andra statens befolkning eller statsapparat strider mot folkrätten.³⁵

Den humanitära rätten är internationellt bindande under förutsättning att parterna befinner sig i en väpnad konflikt.³⁶ När en väpnad konflikt anses föreligga ges de inblandade staternas militära personal rätt att vidta vissa handlingar som i fredstid skulle betraktas som folkrättsstridiga och föranleda statsansvar.³⁷ Humanitærrätten avser dock endast internationella förhållanden och kan endast föranleda internationell ansvarsfrihet för den stat vars personal begår handlingar som i fredstid skulle betraktas som olagliga. Den kan inte anses utgöra en nationell befogenhet och förhindra straffansvar under svensk lag för handlingar begångna i väpnade konflikter. Detta på grund av att Sverige har ett dualistiskt synsätt på folkrätten. Den humanitära rätten påverkar alltså endast relationen mellan Sverige och andra stater och inte den mellan svenska staten och dess medborgare. För att nationellt straffansvar ska gå att bortse ifrån krävs således en bestämmelse i svensk rätt som reglerar detta. Någon sådan finns inte reglerat i lag,³⁸ men i Ds Ju 1984:6 återfinns följande formulering:

Uppenbart är att handlingar som utgör ett led i den svenska försvarsmaktens krigföring under krig normalt inte är materiellt rättsstridiga enligt svensk

³⁴ Naturligtvis hade det funnits en logik i att först utreda frågan huruvida Sverige är i väpnad konflikt eller inte för att därefter, utifall den första frågan besvaras jakande, utreda hur det straffrättsliga ansvaret ser ut för personalen. Av pedagogiska skäl har jag dock valt att besvara frågan hur ansvaret i väpnad konflikt ser ut för att därefter utreda vad som gäller i de enskilda fallen.

³⁵ Detta regleras genom exempelvis ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001).

³⁶ Se gemensamma artikel 2 i 1949 års Genèvekonventioner, vars innehåll anses utgöra sedvanerätt, se SOU 2010:72 s. 90. Se även SOU 2011:76 s. 125.

³⁷ Se exempelvis Genèvekonventionen, tilläggsprotokoll 1 artikel 43 (2) som stipulerar att ”Medlemmar av en parts i konflikten väpnade styrkor [...] är berättigade att direkt delta i fientligheterna.”

³⁸ BrB kap. 2 § 7 behandlar svensk lags tillämplighet i förhållande till begränsningar som följer av bland annat ”allmänt erkända folkrättsliga grundsatser”. Bestämmelsens syfte och främsta tillämpningsområde torde dock vara immunitet på grund av uppdrag av diplomatisk karaktär, se Holmqvist, *Brottsbalken: en kommentar*, s. 2:57 ff och Karnovkommentar. Enligt min uppfattning avser bestämmelsen generellt sett inte svensk lags tillämplighet i förhållande till svenska medborgare, varför den inte kan anses utgöra en indirekt ansvarsfrihetsgrund för svensk militär personal då humanitär rätt är tillämplig.

*lag även om de, som naturligt är, ofta formellt faller under allmänna straffbud.*³⁹

Enligt Ds Ju 1984:6 hör skyldigheten att respektera andra staters territorialhöghet ihop med kravet på att hävda sin egen.⁴⁰ Därigenom motiveras en befogenhet att tillgripa våld för att försvara riket mot angrepp. Uttalandet i Ds Ju 1984:6 har hänvisats till även i andra sammanhang och torde utgöra en vedertagen rättslig grundsats och allmänt accepterad ansvarsfrihetsgrund.⁴¹ Enligt Sandbu är denna tillämplig inte bara i situationer där det är fråga om rikets försvar utan även i andra sammanhang där Sverige är inbegripet i väpnad konflikt, under förutsättning att handlingarna följer den humanitära rätten.⁴²

Min slutsats blir således att den humanitära rättens tillämplighet inte är direkt avgörande för frågan om åtal ska väckas mot Karlsson, Ådahl och Johansson eftersom den i sig själv inte kan förhindra nationellt straffansvar. Den nationella normativa förankringen för detta återfinns istället i Ds Ju 1984:6, varför gärningarna ändå är att betrakta som straffria om Sverige anses inbegripet i väpnad konflikt.

3.2.3.2 Anses Sverige vara i väpnad konflikt vid deltagandet i ISAF och EUNAVFOR?

Den operativa kontrollen för ISAF och EUNAVFOR ligger hos NATO respektive EU.⁴³ Vid insatser ledda av FN ligger det operativa ansvaret som nämnts hos denna organisation och militär personal som ställts till insatsens förfogande anses handla under FN:s ledning istället för under den nationella försvarsmakt till vilken de annars hör. NATO och EU anses handla under auktoriteten av ett säkerhetsrådsmandat, men inte under FN:s operativa ledning. Förpliktelser som FN har åtagit sig är då inte direkt bindande för de bidragande staterna.

Vid insatser ledda av mellanstatliga aktörer såsom EU eller NATO ”bör det emellertid uppmärksammas att de nationella truppbidragen inte står under sina respektive hemländers operativa ledning och kontroll”.⁴⁴ Sveriges militära personal står alltså inte under direkt FN-kontroll, men inte heller under nationell kontroll. Den operativa ledningen och ansvaret ligger istället på NATO respektive EU. Detta kan tyckas som något av en folkrättslig limbo. Om det svenska truppbidraget hade agerat direkt under FN, så hade handlingarna ansetts vara hänförliga dit och således utförda av personal som befinner sig i väpnad konflikt. Likaså hade våld- och tvångshandlingar utförda under svensk operativ ledning och kontroll varit att betrakta som utförda i väpnad konflikt, eftersom Sverige då hade ansetts vara en del av konflikten. I den

³⁹ Ds Ju 1984:6 s. 71.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ SOU 2011:76 s. 148 och Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvigande insatser*, s. 752.

⁴² Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvigande insatser*, s. 753. I sin argumentation nämner Sandbu endast uttryckligen ”situationer när svensk militär på regeringens uppdrag deltar i strid med stöd av bestämmelserna i RF kap. 10 § 9 (numera RF kap. 15 kap. § 16 , min anmärkning)”, men detsamma bör även gälla vid utövandet av våld- och tvångsmedel som inte är direkt kopplade till väpnad strid.

⁴³ För EUNAVFOR, se COUNCIL JOINT ACTION 2008/851/CFSP, som är det EU-rättsliga mandat på vilket EUNAVFOR baserar sin verksamhet. För NATO, se Military Technical Agreement från Januari 2002 mellan ISAF och den afghanska interimadministrationen samt <http://www.nato.int/isaf/topics/mandate/index.html>. (senast besökt 2012-12-20).

⁴⁴ Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvigande insatser*, s. 755.

nuvarande situationen, där en mellanstatlig aktör som inte är FN har det operativa ansvaret medför detta istället att truppbidragande stater i internationella insatser inte anses vara parter i väpnade konflikter även om den militära personalen ifråga är inbegripen i väpnad strid.⁴⁵

Vad gäller situationen i Afghanistan och det svenska deltagandet i ISAF så kan konstateras att det förligger en väpnad konflikt som staten Sverige alltså inte anses vara delaktig i även om svensk militär personal är delaktig i konflikten. I Somalia föreligger också med största säkerhet en väpnad konflikt, med den skillnaden att varken svensk militär personal eller övriga styrkor tillhörande EUNAVFOR anses vara delaktiga i denna, eftersom de är verksamma i sjöröveriprevention utanför Somalias kust och inte i den väpnade konflikten som pågår på land.⁴⁶ Vidare utför EUNAVFOR inte militära uppgifter. Säkerhetsrådets resolution 1816, från vilken EUNAVFOR härleder sin folkrättsliga befogenhet, bygger istället på att deltagarna i operationen ska utföra polisiära uppgifter, som att frihetsberöva och lagföra pirater.⁴⁷

För förundersökningens vidkommande innebär detta att de handlingar vars straffansvar nu utreds för Karlsson, Ådahl och Johansson inte kan anses vara ansvarsfria på grund av att de oskrivna ansvarsfrihetsgrunder som anses följa om Sverige är i väpnad konflikt är tillämpliga. Likaså får det anses utrett att den humanitära rätten inte är formellt tillämplig. Istället får man undersöka vilka befogenheter och ansvarsfrihetsgrunder som kan tillämpas i situationer då Sverige inte är i väpnad konflikt.

3.2.4 Befogenheter utanför väpnad konflikt

3.2.4.1 Författningsreglerade vålds- och tvångsbefogenheter

I PL §§ 8 och 10 regleras vålds- och tvångsbefogenheter för polismän.⁴⁸ Som polisman räknas generellt inte militär personal,⁴⁹ men PL § 10 mom. 1-2 samt 4 är genom § 29 tillämplig på Försvarsmaktens personal om det är fråga om ”vaktpost eller annan som vid Försvarsmakten tjänstgör för bevakning eller för att upprätthålla ordning”. Bestämmelsen torde inte avse militär- och beredskapspolis, vilka betraktas som polismän med fulla polisiära befogenheter inom ramen för sina arbetsuppgifter, utan istället enbart militär personal i vakt- och bevakningstjänst.⁵⁰

⁴⁵ Se Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvängande insatser*, s. 756.

⁴⁶ Detta alltså trots att mandatet på vilket insatsen grundar sig, säkerhetsrådets resolution 1816, är utfärdad med stöd av kapitel FN-stadgan kap. VII.

⁴⁷ Resolution 1816 säger angående befogenheten att bruka våld: ”States cooperating with the TFG in the fight against piracy and armed robbery at sea off the coast of Somalia, for which advance notification has been provided by the TFG to the Secretary-General, may [...] [u]se, within the territorial waters of Somalia, in a manner consistent with action permitted on the high seas with respect to piracy under relevant international law, all necessary means to repress acts of piracy and armed robbery”. Mandatet handlar således om att motverka och förebygga sjöröveri, och är egentligen inte kopplat till den väpnade konflikten som pågår på land.

⁴⁸ Enligt definitionen i § 8 får en polisman ”som har att verkställa en tjänsteuppgift” utnyttja det tvång som situationen kräver. Liknande rekvisit gäller för tjänstevåld enligt § 10.

⁴⁹ Se § 4 Polisförordningen.

⁵⁰ Se Karnovkommentaren till PL § 29. Militärpolisens och beredskapspolisens verksamhet regleras i övrigt även i förordningen (1980:123) med reglemente för militärpolisen och förordningen (1986:616) om beredskapspolisen.

3.2.4.2 Den humanitära rätten utanför väpnad konflikt

Som nämnts ovan⁵¹ är den humanitära rätten inte tillämplig fullt ut om någon väpnad konflikt inte är för handen eller om insatsens personal inte är delaktig i den. Enligt folkrättskommittén⁵² är det dock oklart vilka traktatsbestämmelser som gäller om kravet på väpnad konflikt inte är uppfyllt, men man anser att ”svensk militär personal, som ett minimum, alltid ska följa reglerna i den humanitära rätten vilka utgör internationell sedvanerätt”.⁵³ Någon uttrycklig reglering i svensk rätt om att humanitär rätt ska iakttas finns dock inte.

Huruvida delar av den humanitära rätten kan vara tillämplig även när det inte råder en väpnad konflikt är en fråga som debatterats även utanför det svenska rättsväsendet.⁵⁴ FN har utfärdat en bulletin i frågan om den humanitära rättens tillämplighet på internationella fredsfrämjande insatser.⁵⁵ Denna är dock inte av samma rättsliga ställning som en traktat och är därför bara ett internt styrdokument som äger tillämplighet när FN självt har det operativa ansvaret för en insats.⁵⁶ Vid en fredsframtvingande insats som utförs direkt under FN:s operativa ledning betraktas FN, och inte de länder från vilka truppbidragen kommer, som stridande part i konflikten vilket innebär att militär personal från deltagande stater är skyldiga att följa den humanitära rätt som FN som mellanstatlig aktör är skyldig att följa.⁵⁷ Eftersom FN inte har något operativt ansvar för varken ISAF eller EUNAVFOR så är humanitarrätten dock inte tillämplig på denna grund.

Som nämnts ovan kan den humanitära rätten även endast föranleda internationell, och inte nationell ansvarsfrihet.⁵⁸ Enligt min mening kan man dock argumentera för att det faktum att den svenska hållningen är att den humanitära rätten är nationellt bindande medför en nationell befogenhet motsvarande den som gäller internationellt (det vill säga i förhållande till staternas ansvar). Detta eftersom skyldigheten att följa den humanitära rätten då har lyfts ur sitt folkrättsliga sammanhang och har inkorporerats i den svenska offentliga rätten. Den blir då istället en del av det regelverk som reglerar förhållandet mellan staten och individen. Om så är fallet innebär det således en oskriven befogenhet som är intimt sammankopplad med de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna utanför väpnad konflikt.⁵⁹

3.2.4.3 Ej författningsreglerade befogenheter

Utöver de befogenheter som finns reglerade i svensk i lag förekommer även uttalanden i

⁵¹ Se avsnitt 3.2.3.1.

⁵² Som bland annat haft till uppgift att utreda den humanitära rätten i fredsinsatser och redovisade sina slutsatser genom SOU 2010:72.

⁵³ SOU 2011:76 s. 126.

⁵⁴ Se exempelvis Expert Meeting on Multinational Peace Operations: Applicability of International Humanitarian Law and International Human Rights Law to UN mandated forces, Genève, 11-12 december 2003.

⁵⁵ Security General's Bulletin on Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law.

⁵⁶ Som exempel på insatser där FN hade operativt ansvar kan nämnas UNPROFOR (1992-1995) som utfördes i Kroatien och Bosnien-Hercegovina och UNOSOM I och II (1992-1995) gällande situationen i Somalia.

⁵⁷ FN är, i egenskap av mellanstatlig organisation, inte bundet av några traktater men bör likväl vara sedvanerättsligt bundet av humanitarrätten. Se Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 757.

⁵⁸ Se avsnitt 3.2.3.1.

⁵⁹ Se avsnitt 3.2.5.4.

ett par olika förarbeten vilka kan anses vara av betydelse för de vålds- och tvångsbefogenheter som kan tillskrivas militär personal. I prop. 1995/96:113 *Svenskt deltagande i fredsstyrka i f.d. Jugoslavien* uttrycktes att

det straffrättsliga regelsystemet inte är avsett att hindra en svensk väpnad styrka från att på vedertaget sätt lösa sin uppgift. Med hänsyn härtill får förutsättas att något straffrättsligt ansvar inte kan göras gällande för styrkans medlemmar såvitt avser en sådan våldsutövning som kan anses motiverad från militär synpunkt och som står i överensstämmelse med folkrättens regler.⁶⁰

I prop. 2008/09:108 *Svenskt deltagande i Europeiska Unionens marina insats utanför Somalias kust* nämns även att

[d]en svenska insatsstyrkan har att agera i enlighet med för insatsen gällande insatsregler och folkrättens krav, inklusive havsrätten och de mänskliga rättigheterna samt svensk rätt.⁶¹

Huruvida detta uttalande överhuvudtaget kan hänföras till något befogenhetsresonemang finner jag inte självklart. Skrivelsen i prop. 1995/96:113 kan stödja uppfattningen om att det finns en möjlighet att undgå att handla under straffansvar enligt samma resonemang som de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna vill göra gällande. Det ligger dock nära till hands att tolka prop. 2008/09:108 som en påminnelse av det internationella ansvaret och eventuellt ett tydliggörande att den nationella rättens acceptans gentemot olika handlingar, snarare än som ett uttalande menat att expandera den nationella rättens tillåtlighet och minska utrymmet för vilka handlingar som ska anses vara straffbara.

Sammanfattningsvis kan sägas att den befogenhet som ges i PL i vissa fall kan gälla militär personal också, men att dessa i sådant fall måste vara i vakt- eller bevakningstjänst. Varken Karlsson, Ådahl eller Johansson var detta vid tidpunkten för respektive händelse varför befogenheterna som ges genom PL inte är tillämpliga. Vad gäller befogenhetsuttalanden i förarbetena är dessa, enligt min uppfattning, svåra att se som befogenhetsskapande på egen hand. De hänger dock intimt ihop med resonemanget om oskrivna ansvarsfrihetsgrunder.⁶²

3.2.5 Ansvarsfrihetsgrunder

Utöver de olika befogenhetslagstiftningarna finns också ansvarsfrihetsgrunder. Dessa aktualiseras i situationer som inte täcks av befogenhetslagstiftning⁶³, då straffansvar

⁶⁰ Prop. 1995/96:113 s. 13.

⁶¹ Prop. 2008/09:108 s. 14. Motsvarande uttryck finns i prop. 2009/10:84 s. 11.

⁶² Se avsnitt 3.2.5.4.

⁶³ Enligt min uppfattning kan man dock ställa sig frågan om de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna inte existerar i gränslandet mellan befogenheter och vad som räknas som "traditionella" ansvarsfrihetsgrunder. Till skillnad från de författningsreglerade ansvarsfrihetsgrunderna, som i princip bygger på att lagstiftaren i specifika situationer sanktionerar avsteg från vad som annars skulle betraktas som ett brott och delar med sig av sitt våldsmonopol, så bygger de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna på att avhjälpa vad som annars på det stora hela skulle betraktas som en inkonsekvens i lagstiftningen snarare än ett skydd av specifika skyddsvärda intressen. Den åberopade oskrivna ansvarsfrihetsgrunden som ska gälla militär personal definieras dessutom av att det är personer med vissa arbetsuppgifter vars handlingar behöver fråntas straffansvar när de utför sina

torde kunna utkrävas i formell mening men då olika skyddsvärda intressen gör att det statliga våldsmonopolet tillfälligt upphävs.

3.2.5.1 Förmans befallning

En första lagstadgad ansvarsfrihetsgrund som är relevant, speciellt på militära förhållanden, är den om förmans befallning. Bestämmelsen, som återfinns i BrB kap. 24 § 8, medför att en annars straffbelagd gärning som någon begår på order av den under vars lydnad hen står inte ska dömas till ansvar om hen med hänsyn till ”lydnadsförhållandets art, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt” har att lyda ordern.⁶⁴ Regelen är inte begränsad till nationella förhållanden, utan bör även kunna tillämpas då svensk personal står under internationell ledning.⁶⁵

Gällande fallen Karlsson, Ådahl och Johansson kan konstateras följande. Ådahl, som stod under svenskt befäl och tycks ha agerat helt i enlighet med protokoll och stående order får utan omsvep anses stå i sådant lydnadsförhållande att hon omfattas av bestämmelsen. Karlsson och Johansson var i sina respektive roller att se som högsta nationella befälhavare i de aktuella situationerna. De två kan dock anses stå i lydnadsförhållande till det operativa kommandot i ISAF respektive EUNAVFOR: ”[b]estämmelsen gäller sålunda Försvarsmaktens personal utomlands i internationella militära insatser i förhållande till order från styrkans chef, men även för styrkans chef i förhållande till order från dennes överordnade”.⁶⁶ Prima facie kan alltså även dessa två omfattas av ansvarsfrihetsgrunden.

Av förarbeten framgår dock att endast lindrigare brott kan medföra straffrihet.⁶⁷ De brott som nu är aktuella, grov misshandel och olaga frihetsberövande, kan svårigen ses som de ringa brott som åsyftas. Ansvarsfrihet enligt BrB kap. 24 § 8 torde därför inte kunna komma ifråga.

3.2.5.2 Nödvärn

Nödvärnsrätten ger en individ rätt att i ett antal situationer försvara sig eller sin egendom genom ett handlande som i annat fall självt hade ansetts utgöra ett brott. Regleringen i BrB gör klart att nödvärnsrätt kan användas mot ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp. I den aktuella situationen är det tänkbart att nödvärn kan tillämpas främst gällande skadeskjutningen av Amir Zahed. I sammanhanget avser jag dock även utreda möjligheten att tillämpa nödvärn på frihetsberövanden.

För att skadeskjutningen ska omfattas av nödvärn och därigenom vara straffri krävs för det första att det förelåg en nödvärnssituation och för det andra att den mängd våld som användes av Ådahl var proportionerligt. För att bestämma gränserna för nödvärnsrättens tillämplighet är det således av betydelse att utvärdera för det första hur långt den sträcker sig (det vill säga när en handling blir uppenbart oförsvarlig, såsom det uttrycks i nödvärnsparagrafen) samt även när den blir tillämplig (det vill säga vad som anses utgöra ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp).

arbetsuppgifter. Dessa oskrivna ansvarsfrihetsgrunder ligger således, enligt min uppfattning, närmre en polismans vålds- och tvångsbefogenheter än vad det ligger en ”vanlig persons” rätt att agera i nödvärn.

⁶⁴ BrB kap. 24 § 8.

⁶⁵ Ds Ju 1984:6 s. 53.

⁶⁶ SOU 2011:76 s. 146 f.

⁶⁷ SOU 2011:76 s. 147.

Liksom uttalanden i förarbeten gör gällande,⁶⁸ är min uppfattning att nödvärnsrätten ska bedömas annorlunda vid internationella konflikter än vid ”civil” tillämpning på nationella förhållanden. Bedömningen av när en handling ska anses uppenbart oförsvarlig och därmed falla utanför nödvärnsrätten och själv utgöra ett brott har behandlats utförligt i praxis. Gemensamt för alla fall där nödvärn kan aktualiseras är att det tillåts i vart fall någon form av fysiskt våld eller tvång för att försvara sig, men gränsen för när dödligt eller potentiellt dödligt våld är tillåtet att tillgripa varierar utifrån hur allvarlig den handling som berättigat nödvärn i ursprungsläget är.⁶⁹ Slutligen blir det upp till domstolen i varje enskilt fall att bedöma vad som anses vara uppenbart oförsvarligt och vad som inte är det. Det får dock anses stå klart att en soldats rätt att utnyttja dödligt våld i självförsvar mot en fiende är betydligt mer vidsträckt än vad som hade varit tillåtet i en nationell situation mellan civilister.⁷⁰ Min uppfattning, att denna rätt är hänförlig till situationen och omständigheterna snarare än till personerna som utför handlingarna,⁷¹ legitimerar vidare att denna utsträckt rätt mycket riktigt är en ansvarsfrihetsgrund i begreppets traditionella mening, och inte en förtäckt befogenhetsreglering. Denna fråga, eller den om nödvärnsrättens utökade tillåtlighet och bedömningen av rekvisitet ”uppenbart oförsvarligt” i internationella militära insatser, tycks inte vara särskilt problematisk i praktiken och kommer därför lämnas utan vidare diskussion.

Vad som är desto mer diskuterat är frågan om hur man ska bedöma rekvisitet överhängande brottsligt angrepp. När blir en situation såpass allvarlig att nödvärnsrätt inträder? I de flesta situationer torde det röra sig om ett omedelbart hot från en konkret källa. Enligt förarbeten så kan nödvärnsrätten under en militär insats dock tillämpas mot militära enheter och grupper med militär förmåga, och alltså inte enbart mot individer.⁷² Vidare menar man att ”[e]n rätt till självförsvar föreligger också, som vi ser det, mot varje militär enhet, grupp eller enskild individ som, genom underrättelser och faktiska iakttagelser, i ett enskilt fall bedöms ha avsikt och förmåga att med militärt våld vara nära förestående att angripa militära enheter [...] som ingår i en internationell militär insats”.⁷³ Detta uttrycksätt kan, enligt min uppfattning, i det närmaste ses som en

⁶⁸ SOU 2011:76 s. 182.

⁶⁹ Ett mål som illustrerar detta är NJA 1971 s. 442. Den tilltalade, som försvarade sig mot angrepp och åberopade nödvärn, hade slagit en man i en hotellkorridor men HD friade från ansvar trots omfattande misshandel med motiveringen att handlandet förvisso varit oförsvarligt, men inte uppenbart oförsvarligt. Uppenbarhetsrekvisitet har alltså tolkats på ett sådant sätt, att det våld som en nödvärnsberättigad tillåts försvara sig med, kan gå väl utöver den mängd våld som denne angreps med i första läget.

⁷⁰ HD har bland annat i NJA 1990 s. 210 uttalat att användandet av ett livsfarligt tillhygge (i det aktuella fallet en tapetkniv, men även exempelvis skjutvapen måste naturligtvis räknas som livsfarligt tillhygge) som regel måste anses som uppenbart oförsvarligt, men kan falla inom excessregeln. Att denna gränsdragning skulle göras på samma sätt i en krigssituation ter sig dock som osannolikt. Snarare torde det antas att militär personal i en nödvärnssituation som huvudregel använder sig av sitt tjänstevapen. Kanske kan soldatens utvidgade nödvärnsrätt anses följa enbart genom en tolkning av rekvisiten i nödvärnsparagrafen. Huruvida en handling är uppenbart oförsvarlig eller ej ska enligt lagtexten bedömas med hänsyn till ”angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt”. Enligt Dahlström s. 62 ingår i rekvisitet ”angreppets beskaffenhet” bland annat angriparens förmåga att tillfoga skada (se även Karnovkommentaren till BrB kap. 24 § 1). Härefter kan ingå personens träning, beväpning och organisation. Enligt denna argumentation torde rätten att nyttja dödligt våld således vara betydligt mer vidsträckt i en krigssituation mot en tränad och organiserad fiende, än vad den hade varit i ett ”civilt” sammanhang.

⁷¹ Se fotnot 63.

⁷² SOU 2011:76 s. 183.

⁷³ Ibid.

motsvarighet till den internationella självförsvarsrättens begreppsbyggnad om förebyggande och föregripande självförsvar.⁷⁴ Även om denna jämförelse vid en första anblick kan tyckas en aning trubbig så illustrerar den min uppfattning om att det här rör sig om två olika situationer och inte enbart en rimlig utsträckning av rekvisitet "överhängande". Vad som argumenteras för i SOU 2011:76 är i det närmaste en rätt till förebyggande självförsvar, något som ofta betraktas som otillåtet inom folkrätten.⁷⁵ Detta kontrasteras av uttalanden i tidigare förarbeten där det uttryckligen sägs att allt som inte kan anses som ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp motsatsvis faller utanför nödvärnsrätten.⁷⁶ Slutmärkningen i detta stycke av SOU 2011:76, att reglerna om självförsvarsrätt genom tillkomsten av utredningen inte är tänkta att utvidgas utan snarare att de kan bli föremål för annorlunda tolkning än i en nationell kontext, stöder betraktelsesättet att det rör sig om olika tolkningar och inte en tolkningsvis utvidgning av den redan existerande nödvärnsrätten. Detta ger även möjlighet till att använda bägge tillämpningarna parallellt och antyder att de inte nödvändigtvis står i konflikt med varandra.⁷⁷

Därmed anser jag att det finns starka argument för att skadeskjutningen av Amir Zahed kan anses vara begången i nödvärn. Med hänsyn till hur nödvärnsrätten tolkas vid internationella insatser och mot bakgrund av att motståndarna var beredda att öppna eld mot de svenska soldaterna finns det stöd för att nödvärnsrätt förelåg vid skottlossningen. Vidare bedömer jag att den mängd våld som brukats, mot bakgrund av angreppets beskaffenhet – därmed främst menat angriparnas beväpning och intentioner att skada eller döda de svenska soldaterna – var att bedöma som proportionerlig enligt rekvisitet i BrB kap. 24 § 1. Vad som återstår i nödvärnsfrågan är då att bedöma frihetsberövandena.

Att nödvärn accepteras som ansvarsfrihetsgrund vid frihetsberövanden är förmodligen ytterst ovanligt. Att frihetsberöva någon kan knappast göras i reaktion mot ett brottsligt angrepp, i vart fall inte mer än en kort stund. Situationer då frihetsberövanden faktiskt borde kunna ske med stöd i nödvärnsrätten kan exempelvis vara i stävjandet av ett upplopp eller om man tar fångar under en pågående eldstrid för att sedan släppa dem. Vad som nu är för handen är istället frihetsberövanden som pågått under flera dagar. Att frihetsberöva personer under någon längre tid efter det att den akutella situationen har upplärats och det brottsliga angreppet är avslutat kan svårigen ske med stöd i nödvärnsreglerna, oavsett hur långt gående nödvärnsrätten anses vara i situationen i fråga. Att nödvärnsrätten inte gäller efter det att det brottsliga angreppet är

⁷⁴ Se Dixon, *Textbook on International Law*, s. 315 ff och Cassese, *International Law*, s. 354 ff. Detta avser självförsvarsrätt för stater och inte individer, men är likväl intressant ur den synpunkt att situationerna är i mångt och mycket jämförbara. Föregripande självförsvar innebär att man försvarar sig mot ett pågående eller omedelbart förestående angrepp. Förebyggande självförsvar innefattar rätten att försvara sig i, som begreppet antyder, förebyggande syfte utan att något angrepp är omedelbart förestående.

⁷⁵ Rätten till föregripande självförsvar är en folkrättsligt fastställd princip som bland annat ryms inom FN-stadgans artikel 51. Alltmedan föregripande självförsvar är allmänt accepterat så betraktas förebyggande självförsvar generellt sett inte som tillåtet inom folkrätten, även om vissa argumenterar för att en sådan rätt existerar sedvanerättsligt vid sidan av FN-stadgansartikel 51. Se Dixon, *Textbook on International Law*, s. 315 ff och Cassese, *International Law*, s. 357 ff.

⁷⁶ Prop. 1993/94:130 s. 28.

⁷⁷ Vidare kan påpekas att det inom den så kallade Capstone-doktrinen även har argumenterats för en utökad självförsvarsrätt för individer i syfte att försvara själva insatsen. Enligt min uppfattning kan denna dock svårigen påverka bedömningen av den nationella självförsvarsrättens tillämplighet, varför det inte kommer beröras närmre i denna framställning. Se även SOU 2011:76 s. 183 f.

avslutat är en av dess mest grundläggande begränsningar,⁷⁸ som enligt min uppfattning inte ska tolkas annorlunda bara för den omständigheten att det är fråga om en internationell militär insats. Om man tittar på den argumentation som förs i förarbeten gällande utökad nödvärnsrätt i internationella insatser så kan man tänka sig att dess huvudsakliga syfte är den omedelbara säkerheten för de personer som deltar i insatsen. Säkerhetsaspekten och behovet av att kunna bemöta och eliminera omedelbara hot kan dock svårligen motivera en utökad nödvärnsrätt för frihetsberövanden, eftersom dessa regelmässigt inte sker i sådant syfte. Man kan även notera att det i förarbeten inte återfinns någon sådan argumentation vad gäller frihetsberövanden, varför det kan tolkas som att lagstiftaren inte har någon tydlig intention att en annorlunda tolkning av nödvärnsrätt än vad som sker på nationella förhållanden bör kunna komma ifråga i dessa fall.

Sammanfattningsvis kan sägas att nödvärnsrätten tillåter våld- och tvångshandlingar i internationella militära insatser, under förutsättning att dessa handlingar sker inom ramarna för tillåtligt nödvärn. Enligt SOU 2011:76 ska denna rätt tolkas annorlunda, och i viss mån mer vidsträckt, än vad den gör i en nationell kontext. Huruvida så är fallet har ännu inte prövats i domstol eller blivit föremål för någon annan utredning, men det kan tilläggas att jag delar deras uppfattning i frågan. Jag anser att den våldsanvändning som har skett i samband med skottlossningen är straffri på grund av nödvärn. Detta kan dock svårligen motivera ansvarsfrihet vid frihetsberövandena, varför det är motiverat att gå vidare och undersöka även andra ansvarsfrihetsgrunder för dessa.

3.2.5.3 Nöd

Ansvarsfrihetsgrunden nöd är subsidiär till nödvärn. För att nöd ska komma ifråga uppställs som rekvisit att det ska vara fara för liv, hälsa, egendom eller något annat viktigt av rättsordningen skyddat intresse och att handlingen inte är oförsvarlig. Det uppenbarhetsrekvisit som återfinns i nödvärnsbestämmelsens försvarlighetsbedömning finns inte vid nöd, vilket innebär att nödvärn är mer långtgående i sin tillåtlighet än vad nöd är. För att en handling som utförs i nöd ska betraktas som försvarlig krävas att den ”i princip [måste] [...] vara påkallad för att skydda eller rädda något av betydligt större värde än det som försakas genom nödhandlingen”.⁷⁹ Om det är fråga om att skydda liv eller hälsa för individer som blir utsatta för ett angrepp (till exempel om militär personal som i det aktuella fallet hamnar i eldstrid) är det inte fråga om nöd utan istället nödvärn.

Gällande nöd som ansvarsfrihetsgrund för att berättiga frihetsberövanden så kan noteras att inte heller detta, enligt samma argumentation som under nödvärnsavsnittet, kan motivera frihetsberövanden under någon längre tid. Detta även om vissa typer av nödsituationer möjligen kan berättiga längre frihetsberövanden än vad handlande grundat i nödvärnsreglerna rimligtvis kan göra. Frihetsberövanden som görs med stöd av fara för liv och hälsa borde vara aktuellt främst i situationer då det är den frihetsberövades liv och hälsa som avses. I en internationell konflikt borde ett frihetsberövande betraktas som lagligt om man exempelvis frihetsberövar en kritiskt skadad fiende i syfte att ge denne vård. Att fortsätta frihetsberövandet efter det att faran

⁷⁸ Detta anses framgå av lagtexten genom en motsatsvis läsning av rekvisitet ”överhängande eller påbörjat brottsligt angrepp”, se även Leijonhufvud, *Straffansvar*, s. 84 och Dahlström, *Brott och påföljder*, s. 58. Något stöd för en annorlunda tolkning under ingripanden i internationella militära insatser finns ej i praxis eller förarbeten.

⁷⁹ Leijonhufvud, *Straffansvar*, s. 94.

för liv eller hälsa har upphört (det vill säga när personen i fråga har frisknat till) kan naturligtvis inte göras med hänvisning till detta som grund för ansvarsfrihet, vilket gör nödbestämmelsen till en svårligen användbar ansvarsfrihetsgrund i de flesta fall där det krävs ett operativt frihetsberövande. Av förundersökningsmaterialet framgår att Amir Zahed blev svårt, men inte livshotande, skadad under gripandet. Att hela frihetsberövandet kan motiveras av nöd med hänsyn till Zaheds liv och hälsa ter sig därför osannolikt, i synnerhet med hänsyn till att läkare enligt förundersökningsprotokollet gjorde bedömningen att Zahed inte kunde kvarhållas på medicinska grunder under hela den period han var frihetsberövad. Vidare kan konstateras att Yusuf Nasir vid gripandet utanför Somalias kust inte hade några fysiska skador alls. Argumentet att det var fråga om ett frihetsberövande gjort i nöd med hänsyn till dennes liv och hälsa bedömer jag därför som helt uteslutet.

Nöd kan som nämnt även komma i fråga som ansvarsfrihetsgrund på grund av ett av rättsordningen skyddat intresse. I detta fall är det av naturliga skäl intressant att fråga sig vad som anses vara ett av rättsordningen skyddat intresse. Är militär personals möjlighet att utföra sitt uppdrag ett av rättsordningen skyddat intresse? HD har i tidigare praxis uttalat att nöd inte kan användas för att ge bättre skydd än vad en lagstiftning på det aktuella området avser att göra.⁸⁰ Med tanke på att det inte finns någon lagstiftning som reglerar militär personals våld- och tvångsbefogenheter kommer man, mot bakgrund av redovisad praxis, lätt till slutsatsen att dessa befogenheter inte är ett av rättsordningen skyddat intresse och att nöd alltså inte kan användas för att motivera ingripanden på ett sådant vidlyftigt sätt. I rättsfallet NJA 1982 s. 621 resonerade HD att eftersom den handling vilken det nu åberopades nöd för avsåg att ge ett mer långtgående skydd för ett visst intresse (opinion mot förvaring av kärnavfall) än vad statsmakterna hade avsett (man hade redan accepterat de risker som fanns), så kunde nödregleringen inte ge en mer tillåtande tillämpning. Eller som Leijonhufvud uttrycker det: "[i] samma mån som statsmakterna genom lagstiftning givit uttryck för ett godtagande från samhällets sida av vissa skaderisker, blir den enskilde fräntagen möjligheten att åberopa nödreglerna för att legitimera lagstridiga handlingar i syfte att avvärja dessa risker."⁸¹

Å andra sidan kan man fråga sig om det verkligen går att resonera på det här sättet gällande en reglering som inte finns. Är någonting enbart för det faktum att det saknas en positiv reglering att se som negativt reglerat, det vill säga kan man utgå från att bristen på tvångs- och våldslagstiftning innebär att lagstiftarens åsikt är att det inte heller bör finnas någon rätt för militär personal att vidta den typ av handlingar som bort rymmas inom en sådan reglering? Detta skulle utifrån den praxis som diskuterats ovan medföra att soldaters rätt att utnyttja våld och tvång inte är ett skyddsvärt rättsligt intresse enligt den svenska lagstiftningen. Om man ser till andra källor än bara bristen på reglering kan man fråga sig om möjligheterna för militär personal att använda våld och tvång trots allt inte är ett av rättsordningen skyddat intresse. Detta mot bakgrund av

⁸⁰ I fallet NJA 1979 s. 335 var frågan om utländska medborgare som med hjälp av falska identitetshandlingar hade tagit sig in i Sverige kunde stödja sig på nödbestämmelsen för att slippa straffansvar för urkundsförfälskning. De menade att de var utsatta för politisk förföljelse i sitt hemland och att en nödsituation därför förelåg. HD uttalade att om nöd kunde tillämpas på situationen ifråga, så skulle detta ge ett mer vidsträckt skydd än vad utlänningslagstiftningen gjorde. Med hänvisning till detta accepterades nödinvändningen inte. Ett liknande resonemang, men avseende andra faktiska förhållanden där det istället var fråga om civil olydnad för att skapa politisk opinion mot förvaring av kärnavfall, fördes av HD i NJA 1982 s. 621.

⁸¹ Leijonhufvud, *Straffansvar*, s. 93.

de resonemang som förs om de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna, de uttalanden som finns i förarbeten⁸² samt även givetvis med hänsyn till det faktum att några åtal för brott som begåtts av militär personal i militära insatser ännu inte förekommit.

Sammanfattningsvis kan sägas att militär personals behov av att kunna utföra sina arbetsuppgifter förmodligen kan anses vara ett av rättsordningen skyddat intresse, och att ansvarsfrihetsgrunden nöd teoretiskt sett kan vara tillämplig på fall där militär personal är tvungna att utföra handlingar som är brottsliga på grund av att det saknas en befogenhetslagstiftning. Vilka handlingar som kan omfattas måste dock avgöras från fall till fall och vara föremål för en proportionalitetsbedömning. I praktiken är det dock, enligt min uppfattning, olämpligt att förlita sig på denna i varenda situation där militär personal är tvungna att använda våld och tvång i internationella insatser. Bestämmelsen är ju tänkt att vara ett undantag när tillämpningen av en regel (ett straffbud) leder till orimliga konsekvenser, och inte själva regeln i sig. Min uppfattning är därför att skyddet som kan ges genom tillämpning av nödbestämmelsen inte kan ses som fullgott och heltäckande, samt att existensen av det i det här fallet bör prövas av en domstol och inte enkom av åklagarmyndigheten.

3.2.5.4 Oskrivna ansvarsfrihetsgrunder

Tidigare i denna framställning behandlades den oskrivna ansvarsfrihetsgrunden för svensk militär personal i väpnad konflikt.⁸³ Som beskrevs där så anses denna ansvarsfrihetsgrund existera oberoende av lagstiftning (eller snarare bristen på sådan). Det finns dock även andra oskrivna ansvarsfrihetsgrunder, som inte har som rekvisit att det ska finnas en pågående väpnad konflikt.

Gemensamt för alla oskrivna ansvarsfrihetsgrunder är att de inte regleras i BrB eller annan lag. Att vissa ansvarsfrihetsgrunder har reglerats innebär för den sakens skull inte att man i praxis har underlåtit att tillämpa även andra grunder för ansvarsfrihet.⁸⁴ Detta rör sig ofta om fall där det inte finns någon formell grund för att slippa ansvar, men där det ”föreligger en kollision mellan ett straffskyddat intresse och något annat intresse som bör sättas före”.⁸⁵ Enligt min uppfattning kan man beskriva detta som en teleologisk tolkning av rätten, det vill säga av den bestämmelse som man annars gör sig skyldig till brott emot.

Ett exempel på generellt tillämpliga oskrivna ansvarsfrihetsgrunder är medicinska ingrepp inom hälso- och sjukvården. Då dessa görs med samtycke från patienten bör de rimligtvis betraktas som straffria, men kan inte falla in under samtycket i BrB kap. 24 § 7. Detta eftersom denna reglering, ifråga om fysiska ingrepp och våld, endast kan tillämpas på misshandel av normalgraden eller lägre och kirurgi rent lagtekniskt sett i de flesta fall ses som grov misshandel. För att fria från straffrättsligt ansvar krävs alltså en ansvarsfrihetsgrund som sträcker sig längre än vad som återfinns i BrB, vilket blir en oskriven sådan. Man brukar ibland även tala om social adekvans. Vid sidan av kirurgiska ingrepp brukar även idrottsutövning med inslag av fysiskt våld anses falla under de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna. Gemensamt för många fall där oskrivna ansvarsfrihetsgrunder kan komma ifråga är således ofta att det finns ett samtycke från den mot vilket brottet begås.⁸⁶

⁸² Se avsnitt 3.2.4.3.

⁸³ Se avsnitt 3.2.3.1.

⁸⁴ Se Holmqvist, *Brottsbalken: en kommentar*, s. 24:1.

⁸⁵ NJA 1997 s. 636.

⁸⁶ NJA 1997 s. 636.

HD har dock behandlat oskrivna ansvarsfrihetsgrunder även i sammanhang där det inte föreligger ett samtycke från den mot vilket brottet riktas. I NJA 2009 s. 776 behandlades lärares befogenhet att utnyttja viss mängd tvång mot elever i sin yrkesutövning. I det aktuella fallet fälldes den tilltalade av HD för misshandel. Domstolen öppnade dock för att en viss mängd våld och tvång kan komma ifråga och borde vara straffritt för den yrkesutövande läraren även i fall där lagstadgade ansvarsfrihetsgrunder saknas.⁸⁷ I domen nämns även, i korthet, att det finns andra fall där oskrivna ansvarsfrihetsgrunder kan komma i fråga. Som exempel påtalas problematiken kring militär personals handlingsutrymme i internationella insatser.

Som behandlats ovan⁸⁸ så står det sedan tidigare klart att handlingar som begås vid försvar av riket inte kan betraktas som straffbara, om Sverige är i väpnad konflikt.⁸⁹ Huruvida denna ansvarsfrihetsgrund, eller någon variant på den, existerar även i fall då handlingar begås av militär personal som inte är inbegripna i väpnad konflikt är oklart.⁹⁰

Inom Försvarsmakten argumenterar man för att det finns en oskriven ansvarsfrihetsgrund för militär personal i utlandstjänst då man genomför ett säkerhetsrådsmandat, även i de fall då det inte föreligger en väpnad konflikt. Magnus Sandbu behandlar problemet och argumenterar för att det torde föreligga en ansvarsfrihetsgrund som är likställd den som existerar vid väpnad konflikt, under förutsättning att "våldsanvändningen är motiverad från militär synpunkt och står i överensstämmelse med det regelverk som gäller för den aktuella insatsen".⁹¹ Detta argument grundar sig främst i två resonemang.

För det första, menar Sandbu, så har det faktum att utlandsstyrkans deltagande i internationella fredsframtvängande insatser är sanktionerat av regeringen och riksdagen betydelse vid bedömningen av om det föreligger en oskriven ansvarsfrihetsgrund eller inte. Eftersom deltagandet i vissa avseenden har förankring i RF⁹² samt att beslutet sker med vetskap om insatsernas uppgifter och maktbefogenheter, så talar detta för att det också finns en underförstådd nationell befogenhet – en oskriven ansvarsfrihetsgrund – som motsvarar insatsens internationellt givna befogenheter. Jag är beredd att hålla med Sandbu om detta i det avseendet att de argument han tar upp talar för att borde finnas en oskriven ansvarsfrihetsgrund som reglerar våldsanvändning under en internationell insats. Det är dock inte samma sak som att det finns en sådan i förhållande till hur rättsläget ser ut idag. Liksom de uttalanden som gjorts i tidigare förarbeten,⁹³ så kan en oskriven ansvarsfrihetsgrund enligt min uppfattning inte anses utgöra fastställd gällande rätt i nuläget utan bör prövas av en domstol.

För det andra föreligger även enligt FN-stadgan en folkrättslig skyldighet för Sverige att följa resolutioner från säkerhetsrådet, samt en skyldighet att följa stadgan framför andra folkrättsliga förpliktelser för de fall att två normer skulle hamna i konflikt.⁹⁴ Eftersom Sverige inte har någon nationell reglering för utlandsstyrkans befogenheter och man inte heller har meddelat några nationella begränsningar (så

⁸⁷ Se även NJA 1988 s. 586.

⁸⁸ Se avsnitt 3.2.3.1.

⁸⁹ Ds Ju 1984:6 s. 71. Se även SOU 2011:76 s. 148.

⁹⁰ Se även SOU 2011:76 s. 148 där man konstaterar att "[i]nom försvaret anses att [...]". Det anses alltså av utredningen inte klarlagt att de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna utgör fastställd gällande rätt.

⁹¹ Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvängande insatser*, s. 748.

⁹² Sandbu refererar till RF kap. 10 § 9. Regleringen för att sända styrkor till internationella insatser återfinns numera i RF kap. 15 § 16.

⁹³ Se SOU 2011:76 s. 148.

⁹⁴ FN-stadgan artikel 25 och 103.

kallade "caveats") för den svenska personalen så borde dessa, argumenterar Sandbu, kunna användas fullt ut i den utsträckning som det internationella mandatet tillåter.⁹⁵ Detta ska i sådant fall föranleda ansvarsfrihet. Dock, menar Sandbu, är det inte självklart att ansvarsfrihet föreligger enligt svensk rätt redan på denna grund, eftersom stater som deltar i insatsen vanligtvis har rätt att själva besluta hur mandatet ska genomföras och hur det straffrättsliga ansvaret regleras.

Enligt min uppfattning behöver man inte ens gå så långt för att konstatera att en ansvarsfrihetsgrund inte föreligger redan i och med förekomsten av ett FN-mandat. Även om FN-mandatet hade konstruerats på ett sådant sätt att frågan om hur det skulle utföras hade besvarats redan på internationell nivå, så kan det faktum att det föreligger en folkrättslig förpliktelse att utföra en viss uppgift rimligtvis inte medföra att det per automatik finns en nationell ansvarsfrihetsgrund när frågan inte är reglerad i svensk rätt.⁹⁶ Att man däremot kan argumentera för att frånvaron av en svensk reglering eller några "caveats" tolkas som ett nationellt medgivande att utföra alla de uppgifter som det internationella mandatet tillåter, och att det sedermera kan innebära en oskriven ansvarsfrihetsgrund, är en helt annan sak. Det är således fråga om två olika situationer, som skiljs åt genom att regleringen som ämnar tillämpas härstammar från två olika normhierarkier. Som en följd av att Sverige har ett dualistiskt förhållningssätt till folkrätten kan den nationella och den internationella rätten (i den här typen av situationer) inte anses stå i ett vertikalt förhållande till varandra på ett sådant sätt att den internationella rätten kan ge upphov till en norm som tillämpas direkt i den svenska rättsordningen. Däremot kan man mycket väl hävda, att frånvaron av en nationell reglering mot bakgrund av den internationella rättens struktur kan medföra att det tolkningsvis föreligger en nationell norm, om än en oskriven sådan.

Detta är även den argumentation som Sandbu tycks föra. Då Sverige deltar i en internationell insats åtar man sig, genom regeringens godkännande, att följa det internationella regelverk som ställs upp för insatsen.⁹⁷ Avsikten är att man ska kunna agera direkt efter detta regelverk och följderna av det blir, menar Sandbu, att det internationella regelverket ersätter den nationella reglering som annars hade behövts ta fram för insatsen.⁹⁸

Vad Sandbu inte tar hänsyn till här, menar jag, är att det är skillnad på nationella begränsningar, caveats, som meddelas i förhållande till de internationella regler som ställs upp för insatsen och bristen på en nationell befogenhetslagstiftning. Det faktum att man inte har meddelat några caveats medför förvisso att det internationella mandatet gäller fullt ut utan begränsningar i förhållande till utlandsstyrkan. Det kan dock rimligtvis inte, enligt samma resonemang som ovan, medföra ett det är fastställt att det föreligger en nationell straffrättsligt betingad ansvarsfrihetsgrund, bara att det kan eller borde kunna göra det.

⁹⁵ Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 760 f.

⁹⁶ Se dock HD:s uttalande i NJA 1988 s. 586: "Rolf O:s ingripande mot Larry B ägde rum i en situation då ordningen i skolan var påtagligt störd. Därav följer att ingripandet som sådant inte var obefogat utan tvärt om stod i god överensstämmelse med Rolf O:s skyldighet som lärare att bli vaka över elevernas uppförande och ordning." Befogenheten som HD fäster vikt vid i detta sammanhang härleds alltså ur att befogenhetsinnehavaren har en skyldighet som gör befogenhetens existens nödvändig. Detta till trots menar jag att det inte kan anses utgöra fastställd gällande rätt att det föreligger en nationell ansvarsfrihetsgrund på grund av en internationell förpliktelse.

⁹⁷ Innefattar utöver mandatet i fråga även till exempel ROE och OPLAN. Den sistnämnda tas fram av den stat eller organisation som är ansvarig för insatsen och avhandlar insatsspecifika direktiv och order samt hur insatsen ska genomföras.

⁹⁸ Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 763.

Även Bring för en argumentation för något som jag uppfattar kan liknas vid en oskriven ansvarsfrihetsgrund baserad på det internationella mandatet.⁹⁹ I samband med inrättandet av en fredsfrämjande insats uppställs som nämnts de regler som ska gälla för insatsen.¹⁰⁰ Brings uppfattning tycks vara att så länge man agerar i enlighet med dessa regler presumeras agerandet också vara i enlighet med såväl nationell som internationell rätt. Om man tillåter de internationella reglerna att influera ett nationellt regelverk på det sätt som jag uppfattar att Bring menar, så föreligger i praktiken en konstruktion som liknar de oskrivna ansvarsfrihetsgrunder som Sandbu argumenterar för. Detta torde, återigen med hänsyn till det svenska rättssystemets dualistiska karaktär, inte vara möjligt då internationell rätt som bekant inte kan tillämpas direkt i svensk domstol. Det faktum att regelverket, eller i vart fall delar av det (ROE), är utformat så att det är underställt nationell rätt i det avseendet att man kan meddela juridiska begränsningar (caveats) för sin personals handlingsförmåga torde, enligt min uppfattning, inte förändra förhållandet mellan den internationella rätten och dess tillämplighet i nationell domstol. Värt att nämna är dock även att Bring påpekar att ROE är ett trubbigt instrument som behöver tolkas med försiktighet. Huruvida det existerar någon oskriven ansvarsfrihetsgrund och huruvida ROE bör kunna tillämpas i det svenska rättssystemet är därför, återigen, en fråga som jag som åklagare bedömer bör prövas av en domstol och inte av åklagarmyndigheten.

3.3 Åtalsprövning

3.3.1 Åklagarens åtalsplikt

Enligt RB kap. 20 § 6 är en åklagare skyldig att väcka talan om brott som ligger under allmänt åtal. Eftersom regeln är obligatorisk är åtalsplikten absolut i den mening att åklagare inte utan att riskera att ådra sig straff eller disciplinär påföljd kan undvika att väcka åtal om förutsättningarna för åtal är uppfyllda och tillräckliga skäl föreligger.¹⁰¹ Således är åklagaren, det vill säga jag, skyldig att väcka åtal för det fall denne på objektiva grunder kan förutse en fällande dom.¹⁰²

I RB kap. 23 § 2 nämns rekvisitetet ”tillräckliga skäl för åtal” men vad detta innebär preciseras inte närmare, vare sig här eller någon annanstans i RB.¹⁰³ Enligt Fitger föreligger tillräckliga skäl när två förutsättningar är uppfyllda: man ska kunna konstatera att ett brott har begåtts och avgöra vem som har gjort sig skyldig till brottet.¹⁰⁴

Det finns dock undantag till den absoluta åtalsplikten. Det rör sig främst om fall

⁹⁹ Bring, *Folkrätt för totalförsvaret*, s. 278.

¹⁰⁰ Se fotnot 97.

¹⁰¹ Prop. 1984/85:3 s. 9 samt Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 154. Observeras bör dock att det finns ett visst bedömnings-utrymme för åklagaren när denne avgör vad som är tillräckliga skäl eller inte. Att en åklagare kommer fram till att tillräckliga skäl för åtal inte föreligger medan en annan finner att så är fallet i samma situation innebär inte nödvändigtvis att den förste har begått tjänstefel. Även den absoluta åtalsplikten kan därigenom i någon mån sägas vara fakultativ, se mer i del 4.

¹⁰² Prop. 1984/85:3 s. 10, se även Karnovkommentar till RB kap. 20 § 6.

¹⁰³ RB kap. 23 § 2 lyder ”[u]nder förundersökningen ska utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om *tillräckliga skäl föreligger för åtal* mot honom, samt målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen föreläggas i ett sammanhang ” (min kursivering).

¹⁰⁴ Se Fitger, *Kommentar till rättegångsbalken*, kap. 23 § 2. Se även Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 155, enligt vilken förutsättningarna är att gärningen ska vara straffbar samt att bevisningen är vara såpass stark att man kan lägga den till grund för en fällande dom.

av *åtalsunderlåtelse* i RB kap. 20 § 7 eller då det föreligger en *särskild åtalsprövning*, vilket anges i respektive kapitel i BrB. Om en särskild åtalsprövning föreligger medför detta att åtalet blir ”i princip fakultativt”.¹⁰⁵ Om särskild åtalsprövning för brott som ligger under BrB kap. 4 stadgas i BrB kap. 4 § 11. I denna regel nämns inget om olaga frihetsberövande eller grov misshandel, varför dessa brott inte är underkastade någon särskild åtalsprövning.

Åtalsunderlåtelse regleras i RB kap. 20 § 7 och är, liksom den särskilda åtalsprövningen, fakultativt. Åtalsplikten är absolut, medan RB kap. 20 § 7 anger att åklagare *får* besluta att underlåta åtal för brott. Huruvida bestämmelsen ska tillämpas är således upp till åklagarens bedömning från fall till fall.

I första stycket finns fyra olika möjligheter till åtalsunderlåtelse. Ingen av dem torde dock vara tillämpliga på de omständigheter som är för handen.¹⁰⁶ I RB kap. 20 § 7 st. 2 sägs däremot att:

Åtal får underlåtas i andra fall än som nämns i första stycket, om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks.

Bestämmelsen kan ses som en motsvarighet till BrB kap. 29 § 6 om möjlighet att meddela påföljdseftergift.¹⁰⁷ Enligt Ekelöf bör RB kap. 20 § 7 st. 2 nämligen endast tillämpas ”för den händelse domstolen, om åtal väcks, skulle kunna meddela påföljdseftergift enligt BrB kap. 29 § 6”.¹⁰⁸ Vidare bör det, enligt Ekelöf, även ställas som krav att det finns skäl att undgå själva lagföringen likväl som straffet. Detta ter sig naturligt eftersom man annars hade kunnat tillämpa enbart BrB kap. 29 § 6. I de förevarande fallen kan konstateras att det inte lär krävas någon påföljd för att avhålla de misstänkta från fortsatt brottslighet. Vad som kvarstår att bedöma är om detta kan anses vara ”av särskilda skäl uppenbart” samt om det ”med hänsyn till omständigheterna inte heller krävas av andra skäl att åtal väcks”. Det saknas till stor del vägledning kring hur dessa rekvisit ska bedömas, då åtalsunderlåtelse enligt andra stycket är en sällsynt företeelse. Vad som dock får anses stå klart är att ”av särskilda skäl uppenbart” får bedömas som ett rekvisit med höga krav.

3.3.2 Bevisfrågan

Den bevisning som har förebringats består av målsägandens berättelse och förhör med de tilltalade. Det kan noteras att samtliga misstänkta har medgett gärningarna och sagt att händelseförloppen har gått till på de sätt som målsägandena angett. Detta får, i sitt sammanhang och mot bakgrund av svårigheten att förebringa annan bevisning, anses utgöra tillräcklig bevisning för att kunna styrka att gärningarna gått till på det sätt som målsägandena påstår. Huruvida det går förutse en fällande dom får alltså istället avgöras på rättsfrågan och bedömningen om gärningarna överhuvudtaget är straffbara eller

¹⁰⁵ Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 156.

¹⁰⁶ RB kap. 20 § 7 mom 1-4 handlar om bötesbrott, brott där påföljden endast kan bli villkorlig dom och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse, konkurrens- och återfallssituationer samt handlande som begås under själslig abnormalitet.

¹⁰⁷ Karnovkommentaren till RB kap. 20 § 7.

¹⁰⁸ Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 172.

inte.¹⁰⁹

3.3.3 Rättsfrågan

Vad som avgör om åtal bör väckas eller inte är alltså huruvida gärningarna är straffbara överhuvudtaget. Genom den rättsutredning som presenterats ovan kan konstateras att det regelverk som står till buds för att undvika straffansvar för handlingar som begås av Försvarsmaktens personal som ett led i den operativa verksamheten består av ett lapptäcke av olika befogenheter och ansvarsfrihetsgrunder. Någon heltäckande och ostridig ansvarsfrihetsgrund likt den som sedan länge accepterats om man hade befunnit sig i väpnad konflikt tycks inte föreligga.

Den befogenhetslagstiftning som står till buds består framför allt av vissa möjligheter att utöva tjänstevåld enligt PL. Denna tycks dock inte vara tillämplig på handlingarna utförda av Karlsson, Ådahl och Johansson.

Gällande de lagstadgade ansvarsfrihetsgrunderna är det utrett att såväl nödvärn, nöd och förmans befallning kan vara tillämpliga för att undvika straffrättsligt ansvar. Förmans befallning gäller dock endast vid mindre grova förseelser. De frihetsberövanden som det i detta fall är fråga om kan svårligen betraktas som mindre grova förseelser, varför straffansvar inte kan undvikas på denna grund trots att det med hänsyn till situationernas karaktär skulle kunna debatteras om handlingarna inte utförts på order från högre befäl.

När det kommer till frågan om nödvärnsrättens tillämplighet, så kan inledningsvis konstateras att jag finner den vara mer extensiv än vad som hade varit fallet i en civil situation. Inte enbart försvar mot påbörjade eller överhängande angrepp utan även ett visst mått av förebyggande självförsvar torde kunna vara tillåtet. Likaså borde det, enligt min bedömning, finnas en rättslig tolerans mot våldsanvändning som är betydligt grövre än vad som hade varit tillåtet i en civil situation. Att våld med dödlig utgång kan komma att brukas i självförsvar mot en militärt tränad motståndare får ses som acceptabelt och falla inom nödvärnsrätten. Denna slutsats drar jag med hänsyn till såväl bedömningen av rekvisiten i BrB kap. 24 § 1 som de andra argument som tagits upp i detta sammanhang i rättsutredningen ovan. Mot bakgrund av detta får Amanda Ådahls handlande i samband med skadeskjutningen av Amir Zahed ses som straffritt.

Att nödvärnsrätten kan betraktas som utökad i internationella insatser medför dock inte att den blir tillämplig i situationer där det inte kan ha funnits någon nödvärnsrätt till att börja med. Som jag redogjort för i rättsutredningen ovan, är jag av den åsikten att frihetsberövanden endast kan ske i nödvärn under ytterst korta tidsperioder och då i sammanhang där frihetsberövandet är i syfte att förhindra eller omintetgöra en direkt fara för de som begår den sagda handlingen. Av förundersökningsmaterialet framgår att Amir Zahed och Yusuf Nasir har frihetsberövats i syfte att främja insatsen mål, och att inget av frihetsberövandena kan anses ha varit momentant eller ens särskilt kortvarigt. Med hänvisning därtill gör jag bedömningen att ansvarsfrihetsgrunden nödvärn inte kan tillämpas i förevarande fall.

Vad gäller nöd så visar ovanstående utredning på att det kan finnas ett visst utrymme för att betrakta Försvarsmaktens behov av att kunna utföra sina arbetsuppgifter på vedertaget sätt som ett av rättsordningen skyddat intresse, och att nöd därigenom kan

¹⁰⁹ Utifrån student- istället för åklagarperspektiv kan även nämnas att syftet med denna uppsats, som uttalats ovan i avsnitt 1.3, inte är att utreda den bevisproblematik som kan uppstå när man ska bedöma tillräckliga skäl för åtal. Fokus ligger istället på rättsfrågan, varför bevisfrågan kommer lämnas därhän.

äga tillämplighet på alla typer av handlingar som begås i en internationell insats. Att tillämpa nödbestämmelsen på ett sätt som ger den karaktären av en allmän ansvarsfrihetsgrund eller befogenhetslagstiftning rimmar dock illa med dess syfte som undantagsregel. Det är vidare inte någon tolkning som, såvitt jag vet, är allmänt vedertagen på något sätt. Argumentet att nödvärn kan tillämpas för att undgå ansvar för de de misstänkta är därför, enligt min bedömning, inte tillräckligt cementerat för att det inte ska gå att förutse en fällande dom och därför inte heller tillräckligt för att inte åtala.

Vad som återstår är således de oskrivna ansvarsfrihetsgrunderna, i den mån de kan sägas existera utanför väpnad konflikt. Ett visst stöd härför finns i prop. 1995/96:113 s. 13. Sandbu argumenterar för att det existerar en oskriven ansvarsgrund för handlingar som begås även utanför väpnad av konflikt. Denna argumentation baseras, såvitt jag kan avgöra, på två olika grunder. Den ena är att riksdagen och regeringen har givit sitt medgivande för insatsen och därigenom även implicit sanktionerat våldsanvändning i den utsträckning som är nödvändigt för att kunna fullgöra mandatet. Den andra är att Sverige har en folkrättslig skyldighet att följa säkerhetsrådets mandat, och att denna skyldighet medför en motsvarande nationell befogenhet för att Sverige ska kunna fullgöra sina internationella förpliktelser. Bägge dessa argument är genomtänka och välformulerade för ståndpunkten att det *borde* finnas en ansvarsfrihetsgrund, och kan fungera som incitament för lagstiftaren att stifta lag på området eller en för en domstol att döma i ett prejudicerande fall. Utifrån min roll som åklagare kan jag dock inte bedöma att något av dessa argument utgör fastställd gällande rätt.¹¹⁰

Detta innebär dock inte ett komplett underkännande från min sida av de oskrivna ansvarsfrihetsgrunder som Sandbu hävdar existerar. Min uppfattning är snarare att det är oklart när, hur, i vilken utsträckning och för vem dessa gäller, i synnerhet ur perspektivet som rättstillämpare. Att godkänna en ansvarsfrihetsgrund som överhuvudtaget inte är preciserad av lagstiftaren eller utförligt behandlad i rättskällorna kan svårligen sägas uppfylla de krav som ställs på rättssäkerhet.

Gällande huruvida åtalsunderlåtelse enligt RB kap. 20 § 7 kan komma ifråga, så kan det konstateras att ”ett beslut om åtalsunderlåtelse innebär att åklagaren konstaterar att den misstänkte gjort sig skyldig till det aktuella brottet”.¹¹¹ Enligt de skäl jag har redogjort för ovan så kan jag inte, på detta stadie i utredningen, med säkerhet konstatera huruvida det har begåtts något brott eller ej, eftersom det är oklart vad som utgör gällande rätt. Ur mitt perspektiv så är den bedömningen upp till domstolen och inte upp till åklagarmyndigheten att göra. Bedömningen att åtal ska väckas står således fast.

3.3.4 Beslut

Åklagarmyndigheten fattar följande beslut

Den grova misshandeln som Amanda Ådahl är misstänkt för i samband med skottlossningen den 7 februari 2012 begicks i nödvärn. Vidare var den mängd våld som Ådahl använde för att värja sig mot angreppet inte uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse eller omständigheterna i övrigt. Detta

¹¹⁰ Denna uppfattning delas även av författarna till SOU 2011:76. Se s. 148 där man använder uttryckssättet ”[i]nom Försvarmakten anses att det vid väpnad strid finns en oskriven ansvarsfrihetsgrund [...]” Av uttrycket framgår att man inte betraktar denna, till skillnad från uttalandet i Ds Ju 1984:6 som i SOU:n behandlas i stycket ovanför det aktuella, som fastställd gällande rätt.

¹¹¹ Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 163.

medför att det inte går att förutse en fällande dom i frågan, varför gärningen inte ska åtalas.

Frihetsberövandena av Amir Zahed och Yusuf Nasir kan inte motiveras med hänsyn till någon existerande ansvarsfrihetsgrund eller befogenhetslagstiftning. Det går således att förutse fällande domar i frågan. Robin Karlsson och Stefan Johansson ska därför åtalas för brotten olaga frihetsberövande.

4. DISKUSSION

I detta kapitel lämnar jag det rättstillämpande perspektivet för att istället gå till en akademisk analys utanför ovanstående förundersökningsprotokollmodell. Om del 3 betraktas som en utredning av gällande rätt och en argumentation som förs de lege lata så kan nästkommande del i framställningen i det närmaste ses som prognoser, argument, och spekulationer gjorda ur ett de lege ferendaperspektiv.

Frågor som berörs i nästkommande avsnitt är bland annat varför det saknas författningsreglerade befogenheter, hur sådana kan utformas samt frågan om de åtalade kommer fällas i en domstolsprövning.

Av åklagarens bedömning framgår att den tes som ställs upp ovan har prövats och bekräftats. Vissa typer av omständigheter och handlingar, framför allt frihetsberövanden, kan i vissa fall leda till att de ansvariga åtalas, även om handlingarna står i enlighet med order och gällande insatsregler. Det kan till och med vara så att handlingarna står i överensstämmelse med folkrätten och FN-mandatet men att de ändå, på grund av den svenska regleringens utformning, är åtalsbara.

Som läsare bör man dock vara uppmärksam på att situationen ovan inte nödvändigtvis måste bedömas på det sätt som åklagaren (det vill säga mitt alter ego) har gjort. Åtalsplikten är förvisso utformad som en obligatorisk och inte fakultativ regel, vilket innebär att åklagaren måste åtala om de specifika förutsättningarna är uppfyllda, men vad som utgör "tillräckliga skäl för åtal" är trots allt en fråga som avgörs av en individ och inte av en mekanisk juridisk process. Även om åklagaren hade kommit fram till att tillräckliga skäl för åtal inte förelåg i de aktuella fallen, så hade denne förmodligen inte ställts till svars för något tjänstefel. Det finns helt enkelt ett visst bedömningsutrymme även för åklagaren, varför den absoluta åtalsplikten och uttalanden om "nödvändigheter" i samband med rättstillämpningen får ses som något av en chimär i sammanhanget.

Detta innebär dock inte att tesen inte håller. Det resultat som åklagaren (jag) har presenterat ovan kan, mot bakgrund av den utredning som förebringats, inte ses som osannolikt. Även om materialet och utgångspunkterna förvisso kan leda till olika slutsatser beroende på vem som drar dem, så kan man med säkerhet säga att det finns utrymme för att under vissa omständigheter komma till den slutsatsen att gärningarna ska åtalas, trots att de står i enlighet med folkrättens regler.

4.1 Varför saknas det lagstiftning?

Efter att ha konstaterat att kombinationen av bristen på lagstiftning och vissa situationer som kan uppstå leder till åtal för de inblandade, kan man fundera kring varför det saknas en reglering. Är det på grund av lagstiftarens passivitet i frågan och att behovet av lagstiftning inte har ansetts nödvändigt, eller är det ett aktivt val att inte lagstifta som en följd av en medveten politisk hållning?

4.1.1 Att inte ge militärer våld- och tvångsbefogenheter för att utföra polisiära uppgifter är ett medvetet val av lagstiftaren

En förklaring till varför författning saknas är därför att man av ett eller annat skäl inte vill reglera området och ge militärer utvidgade befogenheter. Skälen till detta skulle, om jag tillåter mig själv att spekulera, kunna hänga ihop med något av följande. Sverige har

en stark tradition av att skilja mellan militär- och polisväsendet och deras respektive arbetsuppgifter. Detta förhållningssätt kan sägas ha existerat åtminstone sedan händelserna i Ådalen 1931,¹¹² varefter idén om att polisiärt arbete inte ska utföras av Försvarsmaktens personal och vice versa började cementeras i den svenska mentaliteten.¹¹³ Det skulle, kan man hävda, i viss mån luckras upp genom att militär personal tilldelas befogenheter att utöva våld och tvång i sammanhang där arbetsuppgifterna i det närmaste kan betraktas som polisiära.¹¹⁴ I såväl Afghanistan som Somalia kan man, med hänvisning till uppdragens natur, fråga sig om det inte hade varit mer lämpligt att skicka polisiära styrkor istället för militära om de hade haft kapacitet att hantera den hotbild som råder i bägge dessa insatser.

Ur detta resonemang kan man dra slutsatsen att det är möjligt att argumentera för att en lagstiftning som tillåter Försvarsmaktens personal att använda sig av våld och tvång under internationella insatser där Sverige inte anses vara i väpnad konflikt närmar sig ett övertramp av den skiljelinje som separerar polisens och militärens arbetsuppgifter. En sådan lagstiftning kan då vara första steget i ett gradvis uttunnande av denna linje, vilket i slutändan skulle kunna medföra att militär personal sätts in i polisiära sammanhang, även på svenskt territorium och mot svenska medborgare.¹¹⁵

Denna utveckling är, tror jag, lika osannolik som oönskad. Det är inte lagstiftningen i sig som plötsligt skulle göra att militärer utövar polisiära befogenheter i internationella insatser; det är något som de de facto gör redan i dagsläget. Vad lagstiftningen skulle göra är snarare att befästa den uppfattning som råder; att svensk militär personal har rätt att utnyttja våld och tvång för att genomföra såväl sina nationellt givna arbetsuppgifter¹¹⁶ som internationella mandat.¹¹⁷ Att förändringen i Försvarsmaktens personals arbetsuppgifter, där man kan skönja en generell dragning från strikt militära till polisiära uppgifter, skulle vara direkt kopplat till hur det operativa ansvaret under en insats (och därmed vem som anses vara i väpnad konflikt eller inte, se

¹¹² De så kallade Ådalenhändelserna åsyftar det händelseförlopp i Ådalen 1931 då militär trupp under en demonstration som man satts att övervaka öppnade eld mot demonstranter och fem civilister bragdes om livet. Händelsen anses vara en av de mest tongivande i svensk modern historia inom debatten om försvarets verksamhet inom Sveriges gränser. Se vidare ”Ådalenhändelserna” på Nationalencyklopedins onlinetjänst, <http://www.ne.se/%C3%A5dalsh%C3%A4ndelserna> (senast besökt 2012-12-20).

¹¹³ Innan Ådalen hade krigsmakten befogenheter att i vissa situationer utnyttja våld mot den egna befolkningen om det var påkallat, se 1864 års strafflag kap. 10 § 12. Efter Ådalen började detta luckras upp. Redan 1932 ändrades lagstiftningen så att möjligheten att använda militärmakt vid upplöpp gjordes beroende av kungens medgivande, se SOU 2001:98 s. 60. Den parlamentariska enighet som tycks ha rått sedan 1930-talet om att militärmakten inte skulle användas vid vad som benämns sociala konflikter cementerades sedan 1969 då befogenheten helt och hållet togs bort ur lagstiftningen. Vidare kan nämnas att det sedan 1974 års regeringsform finns krav på uttryckligt lagstöd för att Försvarsmaktens resurser ska kunna utnyttjas för dessa ändamål, se SOU 2001:98 s. 64.

¹¹⁴ Det finns dock idag vissa möjligheter att sätta in militär personal för polisiära ändamål. Ett exempel är genom Lag (2006:343) om Försvarsmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning. Denna ger militär personal polisiära befogenheter (§ 5) men endast under speciella omständigheter och under förutsättning att militären står under polisbefäl (§§ 1 och 3). Av prop. 2005/06:111 s. 44 följer att lagen ska tolkas så att den aldrig kan tillämpas vid upplöpp och demonstrationer. Detta är även fortsättningsvis en polisiär uppgift.

¹¹⁵ Detta enligt ett liknande resonemang som exempelvis Vänsterpartiet och Miljöpartiet använt sig av vid motståndet mot Lag (2006:343) om Försvarsmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning, och argumentationen om att begreppet terrorism kan komma att tolkas alltför vidlyftigt, se <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/7182>. (senast besökt 2012-12-20).

¹¹⁶ Genom riksdags och regerings bemyndigande enligt RF kap. 15 § 16.

¹¹⁷ Vilket man har en folkrättslig skyldighet att göra enligt FN-stadgan artikel 25 och 103.

avsnitt 3.2.3.2 ovan) är fördelat kan inte tas för givet. Med största säkerhet finns det ändå insatser där det operativa ansvaret är fördelat på ett sätt som gör att den existerande nationella ansvarsfrihetsgrunden vid väpnade konflikter¹¹⁸ inte kan tillämpas även då insatserna är av uteslutande militär karaktär. Det får därför antas att det finns ett behov av lagstiftning även för dessa situationer, i vilka argumentet att det är nödvändigt att skilja på militära och polisiära uppgifter och befogenheter inte kan tillmätas någon betydelse.

I sammanhanget kan även nämnas att vad gäller den oskrivna ansvarsfrihetsgrunden i väpnad konflikt som härleds ur Ds Ju 1984:6 är det anmärkningsvärt att den normativa förankringen för denna tycks vara ungefär lika liten som i de senare förarbeten som argumenterar för att det föreligger en oskriven ansvarsfrihetsgrund även utanför väpnad konflikt.¹¹⁹ Trots detta tycks den allmänna uppfattningen inom diskussionen vara att skiljelinjen för vad som är fastställd gällande rätt dras mellan de två, det vill säga att ansvarsfrihetsgrunden i väpnad konflikt utgör fastställd gällande rätt men att ansvarsfrihet utanför väpnad konflikt inte gör det. Den rättsliga auktoritet som tillmäts uttalandet i Ds Ju 1984:6 verkar i det närmaste komma från det faktum att andra dokument hänvisar till den¹²⁰ och inte att den själv behandlar problematiken i någon särskilt uttömmande utsträckning.¹²¹ Även detta dilemma, i den mån det kan betraktas som ett, skulle lösas upp genom införandet av en befogenhetslagstiftning som gäller både i de fall då det föreligger en väpnad konflikt och då det inte gör det.

Slutligen kan också nämnas att argumentet att lagstiftningen är för bred och riskerar att öppna för rättsliga möjligheter till militära ingrepp i polisiära situationer mot den egna befolkningen emotsägs av att den utformas på ett sätt så att det endast gäller handlingar i internationella insatser och inte operationer på svenskt territorium. Detta är också en del av det förslag till lagstiftning som ställs i SOU 2011:76.¹²²

4.1.2 Behovet av reglering har undervärderats eftersom en lagstiftning inte ger några faktiska befogenheter

Om man utgår från att bristen på författning inte beror på någon principiell hållning eller aktivt ställningstagande från lagstiftarens sida utan snarare en passivitet och juridikens oförmåga att hålla jämna steg med samhällsutvecklingen kan man ställa sig frågan vad denna passivitet beror på.

En möjlig förklaring, som lyfts av Sandbu, är att en befogenhetslagstiftning inte skulle ge några faktiska befogenheter att utöva i förhållande till dem som våld och tvång utövas mot utan endast fungera som en ansvarsfrihetsgrund för den svenska personalen.¹²³ Behovet av lagstiftning skulle i och med detta komma att betraktas som

¹¹⁸ Ds Ju 1984:6 s. 71, se avsnitt 3.2.3.2.

¹¹⁹ Se bland annat prop. 1995/96:113 s. 13 och prop. 2008/09:108 s. 14.

¹²⁰ Se exempelvis SOU 2011:76 s. 148 och Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 752.

¹²¹ Ds Ju 1984:6 s. 71 f. Sammanhanget i vilket den oskrivna ansvarsgrunden behandlas handlar primärt om suveränitetsbegreppet och skyldigheten att hävda sin suveränitet i förhållande till andra. Ur detta följer en subtil glidning där man elegant kommer in på befogenheter istället för skyldigheter, trots att ämnet egentligen är något helt annat. Således menar jag att det kvarstår ett behov att förtydliga och fastställa militär personals befogenheter, även i situationer där Sverige anses inbegripet i väpnad konflikt och skrivelsen i Ds Ju 1984:6 är tillämplig. En reglering är således önskvärd även av detta skäl.

¹²² Se SOU 2011:76 s. 41 och 45.

¹²³ Se Sandbu, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, s. 750. Rätten att

mindre, eftersom rätten att bruka våld och tvång i förhållande till utländska medborgare anses ligga redan i det internationella mandatet. Detta skäl kan säkert vara en del av förklaringen till varför reglering saknas. Jag ställer mig dock tveksam till om det kan vara det huvudsakligen bidragande skälet. Detta eftersom behovet av en ansvarsfrihetsgrund, som bara kan lösas genom en nationell reglering, kvarstår även om själva befogenheten finns i det internationella mandatet och SOFA:s konstruktion. Detta behov är sedan tidigare omnämnt och erkänt i såväl förarbeten som HD-praxis,¹²⁴ varför det tycks osannolikt att en förklaring till frånvaron av en lagstiftning skulle vara att behovet inte ansetts vara tillräckligt stort tidigare.

4.1.3 Den extensiva tolkningen av redan existerande ansvarsfrihetsgrunder i internationella insatser innebär ett minskat behov av en allmänt formulerad ansvarsfrihetsgrund

Som det framgår av utredningen ovan¹²⁵ kan det anses finnas utrymme i rättstillämpningen för att tolka de existerande ansvarsfrihetsgrunderna i BrB annorlunda än vad som hade varit fallet i en nationell kontext. Detta gäller främst nödvärn, men även nöd kan i många fall åberopas i större utsträckning än i de flesta civila sammanhang för att undslippa ansvar för brottsliga handlingar. Detta av flera skäl. Ett utav dem är att nöd- och nödvärnsbestämmelserna är reflexivt utformade så att det handlingsutrymme som tillåts delvis beror på den handling eller situation mot vilken den presumtivt ansvarsfria handlingen är en respons. Ett annat är att det, som diskuterats ovan, finns möjlighet att tolka i vart fall nödvärnsrätten mer extensivt än i en nationell kontext, och att bland annat rekvisitet överhängande brottsligt angrepp kan avse även förebyggande, och inte endast föregripande, självförsvar när det handlar om en internationell insats.

Sammantaget innebär detta att de allra flesta situationer där svensk militär personal i internationella insatser tekniskt sett begår brott på grund av avsaknaden av befogenhetslagstiftning avskrivs på grund av tillämpligheten av nödvärn eller nöd. Som framgår av rättsutredningen ovan hamnar de mest allvarliga fallen, de där dödligt våld används, ofta inom ramen för vad som anses vara tillåtligt nödvärn och frågan prövas aldrig av domstol. Det faktum att den absoluta merparten av alla potentiellt problematiska fall avskrivs på vägen mot en domstolsprövning är, tror jag, en starkt bidragande orsak till varför det saknas lagstiftning. Mig veterligen har frågan om huruvida det faktiskt existerar en oskriven ansvarsfrihetsgrund eller ej aldrig prövats, just av det skäl att det finns såpass många skyddsnät som kan fånga upp en lagstiftning i fritt fall innan den träffar marken som finns under skyddsnäten – och hamnar under öppen prövning i allmän domstol. Med andra ord, den extensiva tillämpningen av ansvarsfrihetsgrunderna i BrB 24 kap. minskar – eller mörkar? – behovet av en lagstiftning som är speciellt anpassad för att täcka upp ansvarsfrihet vid utförande av internationella mandat i fredsfrämjande insatser. Det stora problemet uppstår dock, som tidigare nämnts, när situationer uppstår som man svårligen kan manövrera sig ur genom

utöva våld och tvång i förhållande till andra staters medborgare kan inte, som diskuteras vidare nedan, vara nationellt grundad. Rätten att nyttja våld och tvång mot dem anses istället följa av det internationella mandatet samt, indirekt, det faktum att utländsk militär personal är undantagen värdlandets jurisdiktion på grund av SOFA:s (eftersom man inte kan straffas för våldshandlingar man begår kan man argumentera för att man indirekt kan sägas ha en befogenhet).

¹²⁴ Se exempelvis NJA 2009 s. 776 och prop. 1995/96:113 s. 13.

¹²⁵ Se främst avsnitt 3.2.5.2.

tillämpning av nöd och nödvärn. Typexemplet på detta är just frihetsberövanden. Man hamnar då i situationen att handlingarna, som jag har prövat genom min tes, kan leda till åtal för något som endast är brottsligt på grund av att lagstiftningen inte håller jämna steg med hur ramarna för en internationell konflikt ser ut.¹²⁶ Ett av huvudskälen till att en lagstiftning saknas är således, tror jag, att det inte har funnits något konkret behov – än.

En annan aspekt av att behovet av lagstiftning överskuggas av tillämpning av de traditionella ansvarsfrihetsgrunderna är att man får två system som utvecklas parallellt. Istället för att den nationella ansvarsfrihetsgrunden kopplas till genomförandet av insatsen utvecklas den och tolkas fristående – och oberoende – från hur det internationella mandatet är utformat. De omtolkningar och utvidgningar av existerande ansvarsfrihetsgrunder som gjorts är nämligen främst relaterade till vilken typ av situation man möts av och hur hotbilden ser ut snarare än huruvida insatsen är FN-sanktionerad eller om man, för det fall den är det, håller sig inom ramen för denna. Ett exempel kan illustrera problemet:

I scenariot ovan åtalas Robin Karlsson för att han har låtit frihetsberöva en person i Afghanistan. I detta fall har han agerat i enlighet med det internationella mandatet och insatsens syfte, eftersom frihetsberövandet skedde för att kunna få information av den frihetsberövade och därigenom förbättra säkerheten för den personal som befinner sig på plats. Detta är således ett led i den operativa verksamheten, men Karlsson åtalas eftersom några nationella ansvarsfrihetsgrunder inte är aktuella.

Ponera istället att frihetsberövandet skedde i syfte att skydda den frihetsberövade från en tredje part. Någon annan aktör, vars förhörsmetoder är allt annat än hälsosamma, önskar få tag i den frihetsberövade för att denne innehar information som den tredje parten vill åt. Således väljer Karlsson att ”plocka in den presumtive informationskällan på förhör” så att denne istället hamnar i svenskt förvar under en tid. I detta fall handlar Karlsson på ett sätt som inte är förenligt med det internationella mandatet, eftersom frihetsberövandet inte främjar insatsen. Däremot är handlandet i syfte att skydda den frihetsberövades liv och hälsa, och kan därför tänkas omfattas av ansvarsfrihetsgrunden nöd. Karlsson kommer således förmodligen inte att straffas för detta förfarande enligt den svenska rättsordningen.

Kontentan blir alltså att det är möjligt att begå handlingar i strid med den internationella rätten men undslippa ansvar på grund av den nationella lagstiftningen alltmedan andra handlingar som utförs i syfte att främja insatsen kan vara straffbara enligt svensk rätt. Det menar jag är en orimlig slutsats, som skulle avhjälpas genom att den nationella ansvarsfrihetsgrunden kopplas ihop med genomförandet av det internationella mandatet. Om även frihetsberövanden som sker i enlighet med den internationella rätten skulle vara fria från ansvar vore det inte fullt så uppseendeväckande att fall där ageranden inte sker i enlighet med internationell rätt kan vara det också. Mitt argument är sålunda att rättstillämpningen blir lidande på grund av den nuvarande utvecklingen med två olika system, och att de rättsliga konsekvenserna av detta riskerar att bli orimliga. Att lagstifta om militär våld- och tvångsanvändning, så att ansvarsfrihet kan komma ifråga såväl enligt BrB kap. 24 som i fall där handlingen var motiverad ur operationell synpunkt och folkrättsligt tillåten, är därför att föredra.

¹²⁶ Om konstruktionen med mellanstatliga organisationer som operativt ansvariga organ inte hade existerat, utan Sverige istället hade ansetts befinna sig i väpnad konflikt i alla sammanhang där svensk militär personal deltar i internationella insatser hade problematiken förmodligen inte uppstått.

4.2 Hur skulle en lagstiftning kunna se ut?

Min åsikt kring hur en lagstiftning kan utformas är att man skulle kunna använda stora delar av de mekanismer som ställs upp i PL. En stor skillnad mellan PL och en liknande lagstiftning som avser militära tvångsmedel under internationella insatser är dock att den senare aldrig kan ge befogenheter i förhållande till dem mot vilka tvånget utövas. I det befogenhetsbegrepp som används i PL ligger två olika mekanismer.

För det första, så fungerar lagstiftningen som en ansvarsfrihetsgrund. Om ett visst handlande faller inom rekvisitet för vad som kan anses som en tillåten tjänsteåtgärd, medför detta med nödvändighet att handlingen anses vara straffri. För det andra, så innebär lagstiftningen en befogenhet att ingripa på de personers rättssfär mot vilka tjänsteåtgärden riktas. Detta följer redan av att tjänsteåtgärden som sådan är straffri. Eftersom dylikt handlande inte är brottsligt, så förverkas rätten till nödvärn för den mot vilken åtgärden riktas. Om denne motsätter sig tjänsteåtgärden med våld begår denne således ett brott själv. Således kan man säga att denne, i förhållande till befogenhetsutövaren, har fått en del av sin rättssfär inskränkt.

En lagstiftning som avser militära befogenheter i internationella insatser kan endast innehålla den första mekanismen. Detta hänger, som nämnts ovan, ihop med den internationellrättsliga begränsningen att extraterritoriell verkställande jurisdiktion med grund i en nationell reglering inte är möjlig. Med andra ord; en nationell lagstiftning kan inte medföra en inskränkning av personers rättssfär om dessa inte uppfyller de krav som ställs för att man ska tillerkännas exekutiv jurisdiktion av nationell lagstiftning.¹²⁷

Detta är både ett möjligt skäl till att det inte finns någon lagstiftning (se ovanstående stycke) och ett argument för att en lagstiftning som utformas som en spegelbild av PL inte är att föredra. Ytterligare ett argument för att det krävs en annan lagstiftningsmodell är att den nationella lag som stiftas inte bör vara frikopplad från den internationella rätten, utan snarare ha ett följsamt förhållningssätt till denna. Eftersom folkrätten till sin natur är svåröverskådlig och till stor del styrs av en okodifierad sedvanerätt innebär det att dess innehåll och definitioner i olika sammanhang kan vara flytande. Ett av de viktigaste folkrättsliga styrmedel som reglerar internationella insatser är dessutom säkerhetsrådets resolutioner – dokument som upprättas och skraddarsys för varje enskild insats. Ett krav på en fungerande svensk lagstiftning torde således vara att den formuleras på ett sätt som gör att den blir flexibel i sin tillämpning och hänvisar till folkrätten så att den inte behöver ändras och skrivas om i samband med att folkrättsliga aspekter gör det.

Kravet på flexibilitet måste dock balanseras mot kravet på förutsebarhet i tillämpningen. En lagstiftning som blir alltför flexibel och abstrakt torde i praktiken kunna ge ungefär samma effekt som idag – ett luftigt och löst sammansatt regelverk där det är svårt att utröna vad som faktiskt gäller. Risken för att det leder till att utredningar läggs ner redan på tidiga stadier (även i fall där de ansvariga faktiskt har gjort något som är straffbart) eller alternativt att situationer där ansvarsfrihetsgrunden borde tillämpas ändå leder till åtal kan vara påtaglig.

Författarna till SOU 2011:76 har ställt upp ett förslag på hur lagstiftningen kan utformas.¹²⁸ I korta drag är det uppställt på följande sätt:

§ 1 behandlar vilka personer som ska omfattas av lagen och anger att den är tillämplig på militär personal som är anställd i Försvarsmakten och tjänstgör i

¹²⁷ Se avsnitt 3.2.1.1.

¹²⁸ SOU 2011:76 s. 41 f.

internationella insatser.

§ 2 anger själva befogenheten: att de som avses i § 1 får använda våld och tvång för att fullgöra insatsen under förutsättning att det sker i enlighet med mandatet för insatsen, tillämplig folkrätt samt §§ 3 och 4 av denna lagstiftning.

§ 3 stipulerar en proportionalitetsprincip som måste beaktas vid all våld- och tvångsanvändning samt anger att den våld- och tvångsanvändning som avses i lagen aldrig får utgöra en kränkning av vissa icke derogerbara rättigheter som finns i olika konventioner.

§ 4 anger att personal som deltar i väpnad konflikt ska följa Sveriges förpliktelser inom den humanitära rätten, oavsett om Sverige är part i den väpnade konflikten eller ej.

I förhållande till de aspekter som jag har resonerat kring ovan är det värt att nämna att förslaget är konstruerat så att det hänvisar till den internationella rätten på ett sätt som gör lagstiftningen flexibel utan att man behöver ändra på den för det fall att folkrätten nyanseras i olika avseenden. Förslaget är tillfredsställande även ur en tillämpningssynpunkt såtillvida att det innehåller ett proportionalitetskrav vilket ger regleringen förhållningspunkter som kan definieras och konkretiseras genom tillämpande instanser allt efter hur verkligheten som lagstiftningen är tänkt att verka i utvecklar sig. På det stora hela anser jag således att förslaget är genomtänkt och väl balanserat mellan kraven på förutsebarhet och flexibilitet.

Den kritik som jag vill framföra handlar om kravet på att den humanitära rätten ska följas. Min åsikt är nämligen att svenskt deltagande i den typen av insatser det nu är fråga om har lite gemensamt med de förhållanden på vilka den humanitära rätten ursprungligen är tänkt att verka. Detta problem är dock mer vidsträckt och gäller fler situationer än vad som avses i denna framställning och resonemanget kommer därför hållas kortfattat. Denna uppsats behandlar som bekant huvudsakligen endast befogenhetsproblematiken som uppstår när Sverige inte anses delaktigt i en väpnad konflikt. Även om Sverige hade ansetts vara i väpnad konflikt i de fall som avhandlats i del 2 och den problematik som nu uppstår hade omintetgjorts av den allmänt vedertagna ansvarsfrihetsgrund som gäller i väpnade konflikter,¹²⁹ så kvarstår det faktum att de mål, medel och syften som ställs upp i de internationella mandat som givits för insatserna ligger ganska långt ifrån de regelrätta krig som den humanitära rätten ursprungligen var tänkt att reglera.

Den humanitära rättens utveckling drivs av två koncept som kan benämnas som krav på humanitet respektive militär nödvändighet.¹³⁰ Dessa kan beskrivas som ”en strävan att begränsa det lidande som väpnade konflikter orsakar för såväl stridande som civila, samtidigt som militära behov av handlingsfrihet i syfte att försätta fiendesoldater ur stridbart skick och vinna över en fiende har beaktats”.¹³¹ Ur detta kan man härleda skyldigheter och rättigheter. Med de skyldigheter och krav som man har att följa i den humanitära rätten följer också rättigheter att göra vissa saker. Dessa interagerar, menar jag, i ett sammanhang. Exempelvis kan skyldigheten att endast anfälla militära mål (och alltså inte civila sådana) anses motsvaras av rättigheten att anfälla någon överhuvudtaget,¹³² skyldigheten att behandla krigsfångar enligt vissa regler motsvaras

¹²⁹ Se avsnitt 3.2.3.1. Se dock även avsnitt 4.1.1 där jag ifrågasätter huruvida den existerande ansvarsfrihetsgrunden i väpnad konflikt är så självklar som den tycks anses vara.

¹³⁰ SOU 2010:72 s. 93.

¹³¹ Ibid.

¹³² Se Genèvekonventionen, tilläggsprotokoll 1 artikel 43 (2).

av en rätt att överhuvudtaget få frihetsberöva fientliga kombattanter et cetera.¹³³ Sammanfattningsvis kan alltså sägas att den humanitärrättsliga apparaten skapades för, och är avpassad för att, reglera regelrätta väpnade konflikter mellan (i vart fall någorlunda) jämbördiga sidor som strider med i huvudsak konventionella medel och reguljära arméer.¹³⁴

Den verklighet som existerar i insatserna i Afghanistan och Somalia är till stor del en annan. Målen med insatserna, som de anges i respektive säkerhetsrådsmandat, är att ”assistera vid upprätthållandet av säkerheten kring Kabul och omgivande områden” samt att ”gripa och lagföra pirater utanför Somalias kust”.¹³⁵ Det väpnade motståndet i respektive konflikt består av grupper som strider med mestadels icke-konventionella medel samt lösa sammanslutningar av (i många fall) före detta fiskare som numera livnär sig på piratverksamhet, snarare än reguljära arméer. Om man blickar tillbaka på koncepten humanitet och militär nödvändighet kan man konstatera behovet av humanitet i dessa konflikter är lika stort som det alltid varit, men att konceptet militär nödvändighet måste betraktas utifrån ett reviderat perspektiv. Kan de före detta fiskarna som numera livnär sig på att kapa fartyg betraktas som kombattanter vilka man får skjuta på håll? Är syftet med insatsen i Afghanistan att talibanrörelsen ska besegras till siste man med militärmakt? Svaren på bägge dessa frågor borde rimligtvis vara nej. Varken målen med insatserna eller sättet vilket mandaten genomförs på ligger särskilt nära de befogenheter och verktyg som ges genom den humanitära rätten och bedrivandet av regelrätta krig. Min uppfattning är således att ett strikt förhållningssätt till den humanitära rätten rimmar illa med de juridiska krav som istället borde ställas i ett sammanhang där militär personal utför uppgifter som kan betraktas som i första hand polisiära snarare än militära.

Mitt argument blir därför att den föreslagna regleringen på att den humanitära rätten ska följas i konflikter av förhandenvarande typ behöver övervägas en gång till och eventuellt omformuleras. Att välja att underkasta sig den humanitära rätten i fall där den inte är formellt tillämplig begränsar det juridiska handlingsutrymmet utan att för den sakens skull ge några av de rättigheter som hade varit om Sverige hade ansetts vara i väpnad konflikt.¹³⁶ Ett nationellt krav på att följa den humanitära rätten skulle alltså medföra att man har en skyldighet under nationell lag att anfälla endast militära mål och att behandla krigsfångar enligt de regler som ställs upp i Genèvekonventionen, men utan någon motsvarande rätt att anfälla någon överhuvudtaget eller att ta några krigsfångar.

Denna argumentation är dock mycket mer omfattande än att bara gälla en lagstiftning som reglerar våld- och tvångsanvändning i nationell rätt i fall då Sverige inte är i väpnad konflikt. Att den humanitära rätten ska följas, eller i vart fall beaktas, även i fall då den inte är formellt tillämplig är en uppfattning som tycks återfinnas i det förhållningssättet hos såväl stater (exempelvis Sverige) som vid FN.¹³⁷

Som läsare kan man nu fråga sig vad som bör gälla istället, för det fall att humanitärätten inte ska tillämpas eller beaktas under vissa omständigheter? Som jag har redogjort för ovan kvartstår behovet av humanitet i internationella insatser även om behovet av militär nödvändighet har reviderats, och det är därför naturligtvis nödvändigt att ha någon form av regelverk som behandlar detta. Vad man exempelvis skulle kunna

¹³³ Se Genèvekonventionen, tilläggsprotokoll 1 artikel 41 (1 och 2).

¹³⁴ Se Bring s. 64.

¹³⁵ Se säkerhetsrådets resolution 1386 (avseende Afghanistan) respektive resolution 1816 (avseende Somalia), mina översättningar av resolutionstexterna.

¹³⁶ Se även Otter Johansson, *En oregerad kärna av statsfunktionen*, s. 450.

¹³⁷ Se Avsnitt 3.2.4.2 och fotnot 55.

göra är att ta fram ett folkrättsligt regelverk med skyldigheter och rättigheter, men som är avpassat för internationella insatser där det inte behöver råda en väpnad konflikt för att reglerna ska vara tillämpliga eller där syftet behöver vara att reglera stridande enligt vedertagna metoder. Att bygga vidare på denna tanke och utveckla idéen om att ersätta delar av humanitarrätten med andra rättsliga instrument är dock alldeles för omfattande för att kunna göras inom ramen för denna uppsats.

4.3 Kommer de åtalade att fällas till ansvar i domstol?

Utifrån slutsatsen att ett åtal i vissa situationer är sannolikt blir den naturliga följdfrågan hur troligt det är att det hela leder till en fällande dom? Denna fråga finner jag svårare att besvara än den om huruvida ett åtal är möjligt, i vart fall under förutsättning att frågan tar sig hela vägen upp till HD. Frågan om huruvida handlingarna ska åtalas är av karaktären att den kan, och enligt min åsikt även ska, bedömas utifrån gällande rätt ur det interna perspektivet.¹³⁸ Bedömningen görs av en instans som befinner sig i den nedre delen på rättstillämparstegen¹³⁹, varpå utrymmet att beakta argument som inte härstammar ur de traditionella rättskällorna är mycket litet.

När man ska bedöma frågan huruvida en fällande dom kan förväntas får man ta i beaktande att de instanser som avgör detta befinner sig högre upp i den tillämpande hierarkin (återigen, under förutsättning att frågan tar sig till HD eller i vart fall hovrätten). Ju längre upp man kommer i instansordningen, desto mer hänsyn kan man ta till det externa betraktelsesättet likväl som det interna, och desto mer ändras domstolarnas funktion från att vara endast rättstillämpare till att även vara rättsskapare. Detta illustreras exempelvis genom reglerna kring prövningstillstånd. För att få prövningstillstånd i högsta domstolen, där frågan med stor sannolikhet slutligen skulle landa, krävs att det

- 1) finns synnerliga skäl till prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvillan förekommit, eller att det
- 2) är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högsta domstolen.¹⁴⁰

I och med begreppet ”ledning av rättstillämpningen” står det klart att HD:s roll inom rättsväsendet ligger inte bara i att vara rättstillämpare i specifika fall (vilket omfattas av första punkten) utan även att vara skapare av prejudikat och ge direktiv kring hur rätten ska tillämpas av de lägre instanserna.¹⁴¹ Därmed följer även att man kan ta hänsyn till annat än de traditionella rättskällorna och i vart fall göra teleologiska tolkningar av existerande lagstiftning och förarbeten. Detta medför, som jag har redogjort för i metodavsnittet, att man kan ta hänsyn till såväl interna som externa argument.

Med detta förhållningssätt som utgångspunkt bedömer jag det som ytterst osannolikt att något åtal leder till en fällande dom efter att processen passerat alla vederbörliga instanser. De faktorer som från början gjort att det hela lett till åtal torde, som jag har redogjort för ovan, främst vara en eftersläpning i lagstiftningen och bristande juridiska befogenheter för Försvarmaktens personal, snarare än en politisk hållning som bygger på att militär personals handlingsutrymme i internationella insatser

¹³⁸ Se avsnitt 1.3. för distinktionen mellan det interna och externa perspektivet.

¹³⁹ Frågan om åtalsprövning avgörs av åklagarmyndigheten.

¹⁴⁰ Se RB kap. 54 § 11.

¹⁴¹ Den prejudikatsskapande funktionen finns även i viss utsträckning i hovrätten, se fotnot 11.

ska begränsas på ett sätt som gör att de inte kan utföra sina arbetsuppgifter. Denna hållning märks även av i utformningen av RF kap. 15 § 16, genom vilken regering och riksdag bemyndigar Försvarmaktens personal att delta i utomlands insatser. Om frågan hamnar i HD eller hovrätt är det tänkbart att även denna typ av argument kommer väga in och att det externa betraktelsesättet, såväl som det interna, kommer att vara vägledande i bedömningen.

Min prognos, i den mån jag vågar ställa en, är således att det är osannolikt att någon av Försvarmaktens anställda skulle fällas till ansvar för handlingar som utförs i tjänsten och som en del av det internationella mandatet, i vart fall om den sista instans som dömer i frågan tillåter sig själv att vara inte bara tillämpare, utan även skapare, av rätt.

4.4 Avslutande reflektioner

Slutsatsen blir således att tesen som ställdes upp i avsnitt 1.2 kan anses prövad och bekräftad. I vissa situationer kommer åklagarens åtalsplikt leda till att Försvarmaktens anställda åtalas för handlingar som utförs i tjänsten. Lika troligt som att de kommer åtalas är det dock att de inte kommer att fällas till något ansvar i HD. Frågan är då vilken funktion denna framställning egentligen fyller? Tesen är bevisad, men till vilket syfte? Om man inte får något straff i slutändan spelar det ingen roll hur vägen dit ser ut?

Jag vill påstå, att den sanktion som rättsordningen utdelar till dem som döms för något brott inte är den enda påföljd som en rättslig prövning medför för de inblandade. Utöver de rent juridiska konsekvenserna finns även sådana av social, medial och samhällelig karaktär. Med den offentliga domstolsprövningen och alla dess fördelar och föreställningar om rättssäkerhet följer nämligen också att de personer vars sak prövas blir socialt utsatta, allt i förhållande till hur stort allmänintresse sakfrågan föranleder. Ett misstänkt bedrägeribrott leder exempelvis sällan till något större medialt intresse, men om det är fråga om mer ovanliga eller grova brott kan anstormningen bli enorm. Misstänkta mördare, våldtäktsmän och andra grova brottslingar benämns ofta av media som skyldiga redan i rättegångens inledningsskede, alldeles oavsett om den åtalade i slutändan befins skyldig till något brott eller inte.

Det finns åtskilliga exempel på hur privatpersoner har lagt ner såväl tid, både månader och år, som pengar på att processa för sin sak. Samtidigt finns det ett behov för den juridiska utvecklingen att driva processer. Alla tänkbara och otänkbara situationer kan omöjligt lösas redan på regleringsstadiet, och som redogjorts för ovan är det rättstillämparens uppgift att förfina de juridiska instrumenten från de grova verktyg de ofta är på lagstiftningsstadiet. Det följer av sakens natur att tvister och konflikter ibland måste prövas i sak för att bli riktigt utredda och avgjorda. Ekelöf beskriver problematiken och nödvändigheten av domstolsprövningar på följande sätt:

Anta att [...] målet går genom alla instanser varvid HD tillslut frikänner den tilltalade eftersom gärningen inte är brottslig. Är det inte orimligt att en medborgare ska behöva utstå en långvarig straffprocess enbart för att tryggheten i samhället behöver tillgodoses med ett prejudikat? Det kan tyckas så, men detta är en olägenhet som är nödvändigt förbunden med prejudikatsväsendet. Att istället lita till att straffbuden ändras lagstiftningsvägen så snart de orsakar tillämpningssvårigheter är ingen framkomlig väg.¹⁴²

¹⁴² Ekelöf, *Rättegång: femte häftet*, s. 159.

På det stora hela kan det sägas handla om att, med ett utilitaristiskt förhållningssätt i åtanke, välja det alternativ som medför minst problem för allmännyttan. Antingen får en individ utstå ett visst lidande av att uthärda en domstolsprövning, eller så får samhället lägga åtskilliga resurser på att försöka lagstifta på ett sätt att onödiga rättsliga förfaranden aldrig kommer till stånd. Jag anser att denna ståndpunkt generellt sett kan tänkas fungera, i synnerhet i de fall där det är praktiskt taget omöjligt att lagstifta sig runt ett problem, men är av den åsikten att den för det aktuella fallet är fullkomligt olämplig. För att en domstolsprövning ska vara motiverad ur allmänhänseende bör rimligtvis krävas att situationen inte kan lösas lagstiftningsvägen. I fallet ansvarsfrihetsgrunder i internationella insatser är problematiken välkänd sedan tidigare och som framgår såväl av denna uppsats som av tidigare förarbeten och offentliga utredningar är en lagstiftning fullt möjlig att lösa.

Faktum är också att det antal individer som förmodligen skulle utsättas för prövning innan HD konstaterat att det existerar en oskriven ansvarsfrihetsgrund och därmed gjort det till gällande rätt är en. Enligt min högst personliga åsikt är det dock en för mycket.

KÄLLFÖRTECKNING

Offentligt tryck

Departementsskrivelser

Ds Ju 1984:6, Folkrätt och Straffansvar, Justitiedepartementet.

Propositioner

Regeringens proposition 1984/85:3, Om åtalsunderlåtelse.

Regeringens proposition 1992/93:216, Om prövningstillstånd i hovrätt och instansordningen i utsokningsmål.

Regeringens proposition 1993/94:130, Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.).

Regeringens proposition 1988/89:95, Om ändringar i rättegångsbalken m. m.

Regeringens proposition 1995/96:113, Svenskt deltagande i fredsstyrka i f.d. Jugoslavien.

Regeringens proposition 1998/99:68, Lag om Utlandsstyrkan inom Försvarsmakten.

Regeringens proposition 2004/05: 131, En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.

Regeringens proposition 2005/06:111, Försvarsmaktens stöd till polisen vid terrorismbekämpning.

Regeringens proposition 2008/09:108, Svenskt deltagande i Europeiska unionens marina insats utanför Somalias kust.

Regeringens proposition 2009/10:84, Svenskt deltagande i Europeiska unionens marina insats utanför Somalias kust (Operation Atalanta).

Statens offentliga utredningar

SOU 2001:98, Stöd för Försvarsmakten.

SOU 2009:76, Svenskt rättsväsende i internationella uppdrag m.m.

SOU 2010:72, Folkrätt i väpnad konflikt – svensk tolkning och tillämpning.

SOU 2011:76, Våld och tvång under internationella militära insatser.

Rättsfall

Högsta Domstolen

NJA 1971 s. 442

NJA 1979 s. 335

NJA 1982 s. 621

NJA 1988 s. 586

NJA 1990 s. 210

NJA 1997 s. 636

NJA 2009 s. 776

Doktrin

Bring, Ove och Körlof, Anna, Folkrätt för totalförsvaret: en handbok (3 uppl.), Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2002.

Cassese, Antonio, International Law (2 uppl.), Oxford: Oxford University Press, 2005.

Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta, Krantz, Christer och Lang, Christer, Brott och påföljder (3 uppl.), Stockholm: Bruun, 2008.

Dixon, Martin, Textbook on International Law (6 uppl.), Oxford: Oxford University Press, 2007.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, Rättegång V (8 uppl.), Stockholm: Norstedt, 2011.

Engdahl, Ola, Protection of personnel in peace operations: The Role of the 'Safety Convention' against the Background of General International Law, Stockholm: Juridiska institutionen, Stockholms universitet, 2005.

Fitger, Peter, Kommentar till rättegångsbalken, Stockholm: Norstedts förlag, Elektronisk utgåva, www.zeteo.se, senast besökt 2012-12-20.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman, Per Ole, och Wennberg, Suzanne, Brottsbalken: en kommentar (studentutgåva 6), Stockholm: Norstedts juridik, 2009.

Leijonhufvud, Madeleine och Wennberg, Suzanne, Straffansvar (8 uppl.), Stockholm:

Norstedts juridik, 2009.

Otter Johansson, Tormod, *En oreglerad kärna av statsfunktionen*, Svensk juristtidning 2012, s. 449-455.

Sandgren, Claes, *Vad är rättsvetenskap?*, Festskrift till Peter Siepel, Wahlgren, Peter och Magnusson Sjöberg, Cecilia [red.], Norstedts juridik, Stockholm 2006, s. 527-552.

Sandbu, Magnus, *Det straffrättsliga ansvaret vid militära fredsframtvingande insatser*, Svensk Juristtidning, 2009, s. 748-773.

Databaser

Karnov

Folkrättsliga dokument

EU

Council Joint Action, 2008/851/CFSP, (2008).

FN

Comprehensive review of the whole question of peace keeping-operations in all their aspects: Model status of forces agreement for peace-keeping operations, Report of the Secretary General, A/45/594 (1990),
<http://www.ilsa.org/jessup/jessup09/basicmats/UNsofa.pdf>. Senast besökt 2012-12-20.

FN-stadgan (1945).

ILC Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001).

Security General's Bulletin on Observance by United Nations Forces of International Humanitarian Law, UN doc. ST/SGB/1999/13 (1999).

Säkerhetsrådets resolution 1368 den 12 september 2001.

Säkerhetsrådets resolution 1373 den 28 september 2001.

Säkerhetsrådets resolution 1378 den 14 november 2001.

Säkerhetsrådets resolution 1383 den 6 december 2001.

Säkerhetsrådets resolution 1386 den 20 december 2001.

Säkerhetsrådets resolution 1816 den 2 juni 2008.

United Nations Convention on the Law of the Sea (1982).

UN Peacekeeping Operations: Capstone Doctrine, Report of the TFP Oslo Doctrine Seminar 14 & 15 May 2008, Oslo Norway (2008).

[http://ochanet.unocha.org/p/Documents/DPKO%20Capstone%20doctrine%20\(2008\).pdf](http://ochanet.unocha.org/p/Documents/DPKO%20Capstone%20doctrine%20(2008).pdf). Senast besökt 2012-12-20.

NATO

Military Technical Agreement Between the International Security Assistance Force (ISAF) and the Interim Administration of Afghanistan ('Interim Administration'), 2002,

http://psm.du.edu/media/documents/us_regulations/sofas/us_isaf_military_technical_agreement.pdf. Senast besökt 2012-12-20.

Angående ISAF:s mandat, <http://www.nato.int/isaf/topics/mandate/index.html>. Senast besökt 2012-12-20.

Övrigt

Genevekonventionerna (1949) med tillägsprotokoll.

Faite, Alexandre och Grenier, Jérémie Labbé (eds.), Expert meeting on Multinational peace operations: Applicability of International humanitarian law and International human rights law to UN mandated forces, Geneva, 11-12 december 2003, Report, ICRC (2004).

Övrigt

Stockholms fria tidning, <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/7182>. Senast besökt 2012-12-20.

Nationalencyklopedin, www.ne.se. Senast besökt 2012-12-20.